НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса

МИКОЛА ГОРБАТЮК

ЕКСПЕРТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БІЛОРУСІ ПРО СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В КРИМУ ТА НА ДОНБАСІ

Київ – 2018

УДК 001.891(476):[339.92(477):327.2(470+477)
Г 67

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України (протокол № 4 від 19 червня 2018 р.)

Рецензенти:
***О. Я. Калакура**, доктор політичних наук, професор*
***А. С. Романюк**, доктор політичних наук, професор*

Горбатюк М. В.

Г 67 Експертне середовище Білорусі про сучасні виклики та інтеграційні перспективи України в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. – 76 с.

ISBN 978-966-02-8661-0

Проаналізовано оцінки і прогнози аналітиків і експертів Республіки Білорусь щодо анексії Криму Російською Федерацією, російсько-української війни на Донбасі, місця і ролі України у нових геополітичних умовах. Зроблено короткий екскурс у діяльність білоруських аналітичних центрів, показано особливості їх функціонування.

УДК 001.891(476):[339.92(477):327.2(470+477)

ISBN 978-966-02-8661-0

© М. В. Горбатюк, 2018
© Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ 5

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ПОДІЙ В УКРАЇНІ 2014–2017 рр. БІЛОРУСЬКИМИ ЗМІ.....10

РОЗДІЛ 3. СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ БІЛОРУСІ ДО РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ.....13

РОЗДІЛ 4. ПОЗИЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ІСТЕБЛІШМЕНТУ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 20

РОЗДІЛ 5. ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ОЦІНЦІ «МОЗКОВИХ ЦЕНТРІВ» РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ.....25

ВИСНОВКИ 72

ВСТУП

Якби українські політичні еліти всі ці 20 років думали про розвиток держави, а не про свій власний, то я впевнений, що Росія навіть і не думала б про будь-яку агресію щодо України

(П. Усов) [1]

Події в Україні, що розгорталися з грудня 2013 р. – Євромайдан, Революція Гідності, анексія Криму, військове протистояння на Донбасі, євроінтеграційні процеси та спроби реформ, – породили низку загроз та викликів. Їх розгляд, вироблення оптимальних стратегій подолання, пошук прийнятних шляхів запобігання їм чи їх вирішення є найважливішим завданням сучасності. Втім, аналіз наявних викликів і загроз виключно вітчизняними експертами та аналітиками, з огляду на їх неспроможність вийти за межі власного політичного та соціокультурного контексту, може призвести до появи хибних суджень та неадекватних міркувань, що збільшує ризик прийняття неправильних політичних рішень. Це, в свою чергу, актуалізує необхідність залучення аналітичних оцінок, сформованих за кордоном, у іншому цивілізаційному, культурному та політико-правовому середовищі.

Згадані події стабільно привертали велику увагу міжнародного співтовариства. Відбувалося це як на рівні політичних і державних діячів та міжнародних організацій, так і на рівні експертного середовища. Звісно, найбільш значущі оцінки були зроблені північноамериканськими та західноєвропейськими «мозковими центрами», але й значно менші держави також виявили відчутний інтерес. Особливе місце серед них посідає Білорусь, де аналіз і оцінка подій в Україні є життєво вважливими: можливість застосування проти неї елементів «гібридної війни» з боку Росії є досить високою.

[1] Усов П. Украина и ядерная бомба. Center for Political Analysis and Prognosis : веб сайт. URL: http://ceapp.info/2015/03/ukraina-i-yadernaya-bomba/ (дата звернення 01.05.2018).

РОЗДІЛ 1

АНАЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ: ТИПОЛОГІЗАЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

Як видно із результатів міжнародних досліджень, у Білорусі відсутні аналітичні центри, що мають широке визнання у світі. Відповідно до найбільш впливового рейтингу «Global Go To Think Tank Index Report», який складає Пенсильванський університет за програмою «Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP)»[2], станом на 2016 р. у Білорусі функціонував 21 аналітичний центр[*]. Якщо порівнювати з іншими державами Центральної, Південно-Східної Європи та пострадянського простору, то за кількісними показниками Білорусь близька до таких держав, як Сербія (24 аналітичних центри), Словенія (19), Литва (19) та Словаччина (18). За кількістю аналітичних центрів Білорусь відстає від України і Росії, у яких у 2016 р. нараховувалося, відповідно, 47 і 122 аналітичні центри[3].

За якісними показниками, «мозкові центри» Білорусі теж «пасуть задніх». Жоден із них не увійшов у список 175 провідних світових «мозкових центрів» (Top Think Tanks Worldwide) рейтингу «2016 Global Go To Think Tank Index Report»[**]. Характерно, що ні один із аналітичних центрів Білорусі (а також Туркменістану) не потрапив у жоден з рейтингів «Think Tanks and Civil Societies Program». На думку Дж. Макгенна, чисельність «мозкових центрів» і якісні показники їхньої

[2] The Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP) : веб сайт. URL: https://www.gotothinktank.com (дата звернення: 18.10.2017).

[*] За підрахунками спеціалістів Російського інституту стратегічних досліджень станом на початок 2016 р. у РБ діяло близько 30 недержавних аналітичних центрів (Див.: «Мозговые центры» в странах СНГ и Грузии: структура, задачи, основные тенденции развития // Проблемы национальной стратегии. 2016. № 1 (34). С. 22).

[3] McGann, James G. 2016 Global Go To Think Tank Index Report (2017). TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. P. 18. *The Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP)* : веб сайт. URL: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=think_tanks (дата звернення: 18.10.2017).

[**] З-поміж пострадянських країн у рейтингу були присутні: Carnegie Moscow Center (Росія) (24-те місце), Institute for World Economy and International Relations (IMEMO RAS) (Росія) (31-ше місце); Razumkov Centre (Україна) (56-те місце); Moscow State Institute of International Relations (MGIMO) (Росія) (124-те місце); Centre for Strategic Studies (SAM) (Азербайджан) (128-ме місце); Lithuanian Free Market Institute (LFMI) (Литва) (137-ме місце); Center for Economic and Social Development (CESD) (Азербайджан) (152-ге місце); Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development (CIPDD) (Грузія) (171-ше місце); Centre for Geopolitical Studies (GEOPOLITIKA) (Литва) (173-тє місце).

роботи пов'язані з такими чинниками, як ступінь політичних свобод, характер політичного режиму, кількість і вплив політичних партій, ступінь автономії громадянського суспільства і університетів, рівень ВВП, що безпосередньо корелюється із ситуацією у Білорусі[4].

Аналітичні центри (АЦ) Республіки Білорусь умовно можна поділити на державні та недержавні. Державні АЦ Білорусі – це розгалужена система бюджетних аналітичних структур, діяльність яких спрямована на розробку стратегії державної політики в різних сферах. Усі державні АЦ можна розділити на три групи.

До *першої* належать установи, створені в системі Адміністрації Президента (АП), що здійснюють аналіз внутрішньополітичної ситуації і розробку інформаційної та правової політики: Інформаційно-аналітичний центр (ІАЦ) (проведення соціологічних досліджень, аналіз внутрішньополітичної ситуації в країні і моніторинг ЗМІ); Національний центр законодавства і правових досліджень Республіки Білорусь (НЦЗПД) (законопроектна діяльність); Оперативно-аналітичний центр (ОАЦ) (контроль і аналіз використання громадянами Білорусі телефонного та Інтернет-зв'язку, соціальних мереж, інформування керівництва про плани і настрої населення і забезпечення захисту інформації).

Другу групу АЦ становлять структури академічних і навчальних закладів. Перш за все це інститути соціології, економіки та філософії Національної академії наук (НАН) РБ. Зокрема, при Інституті філософії НАН РБ працює Центр досліджень глобалізації, інтеграції і соціокультурного співробітництва. Вони здійснюють аналіз стану суспільства і економіки, є головними організаціями в процесі реалізації державних програм з розробки стратегії економічного, ідеологічного і соціокультурного розвитку суспільства і держави. У структурі НАН немає окремих спеціалізованих політологічних і правових інститутів. Роль сполучної ланки між академічними інститутами та владою здійснює Центр системного аналізу і стратегічних досліджень. До цієї групи відносимо і аналітичні структури при Білоруському державному університеті (БДУ) – Центр соціологічних і політичних досліджень (ЦСПД) і Центр

[4] McGann, James G. 2014 Global Go To Think Tank Index Report (2015). TTCSP Global Go To Think Tank Index Reports. P. 20–21. *The Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP)* : веб сайт. URL: https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=think_tanks (дата звернення: 18.10.2017).

міжнародних досліджень (2000), які працюють за замовленнями міністерств, відомств, приватних структур[5].

Третя група – спеціалізовані відомчі НДІ в структурі Ради міністрів РБ: Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки, Науково-дослідний інститут праці Міністерства праці та соціального захисту, Науково-дослідний інститут пожежної безпеки і проблем надзвичайних ситуацій Міністерства з надзвичайних ситуацій, а також Науково-дослідний інститут Збройних сил Республіки Білорусь при Військовій академії[6].

До недержавних АЦ РБ належать ті, які були створені на початку 1990-х рр. з допомогою західних фондів «Євразія», Сороса та ін. і які працюють до цього часу, зокрема, Просвітницьке громадське об'єднання Фонд ім. Льва Сапеги, Незалежний інститут соціально-економічних і політичних досліджень (НІСЕПД), Лабораторія NOVAK та Аналітичний центр «Стратегія». Внаслідок прийняття Декрету Президента Республіки Білорусь від 26 січня 1999 р. «Про деякі заходи щодо впорядкування діяльності політичних партій, професійних спілок, інших громадських об'єднань»[7] умови діяльності неурядових організацій (НУО) ускладнились і багато недержавних АЦ перемістили свої офіси за кордон. Зокрема, НІСЕПД, Білоруський інститут стратегічних досліджень (Belarusian Institute for Strategic Studies (BISS)), Інститут політичних досліджень «Політична сфера» (ІПД), Інститут розвитку соціального ринку для Білорусі та Східної Європи (Institute for Development and Social Market in Belarus and Eastern Europe (IDSM BEE)) перенесли свої офіси у Литву, CASE-Belarus і Білоруська аналітична майстерня – у Польщу, Інститут білоруської історії та культури (ІБІК) працює зараз у Ризі (Латвія), а Центр Острогорського – в Лондоні (Велика Британія)[8]. У серпні 2016 р. НІСЕПД оголосив про припинення проведення опитувань громадської думки в Білорусі у зв'язку із його дискредитацією у

[5] «Мозговые центры» в странах СНГ и Грузии: структура, задачи, основные тенденции развития // Проблемы национальной стратегии. 2016. № 1 (34). С. 21.

[6] Там само. С. 20.

[7] О некоторых мерах по упорядочению деятельности политических партий, профессиональных союзов, иных общественных объединений : Декрет Президента Республики Беларусь от 26 января 1999 г. № 2. URL: http://laws.newsby.org/documents/dekretp/dek00135.htm (дата звернення: 18.10.2017).

[8] «Мозговые центры» в странах СНГ и Грузии: структура, задачи, основные тенденции развития // Проблемы национальной стратегии. 2016. № 1 (34). С. 21–23.

центральних ЗМІ республіки[9]. Загалом ця група білоруських «фабрик думки» становить не менше чверті всіх недержавних АЦ[10].

Білоруська недержавна аналітика розвивається шляхом вузької спеціалізації. Так, Білоруський економічний дослідницько-освітній центр BEROC, CASE-Belarus, Дослідний центр Інституту приватизації та менеджменту (ДЦ ІПМ) здійснюють дослідження у сфері економічної політики; Belarus Security Blog (BSB) – зовнішньої політики і безпеки, а BISS та ІПД – політології. В цілому в недержавному секторі близько двох третин АЦ орієнтовані на західні цінності, ліберально-ринкову модель господарства і ставлять за мету європеїзацію Білорусі[11].

Серед недержавних центрів є і ті, які виражають інтереси чинної влади і підтримуються нею. Зокрема, експерти Центру стратегічних і зовнішньополітичних досліджень (ЦСЗД) формують для білоруської зовнішньої політики імідж «донора безпеки в регіоні», критикують зовнішню політику Росії і високо оцінюють білоруський нейтралітет[12]. Центр вивчення зовнішньої політики і безпеки (FPS) є типовою недержавною організацією, створеною за ініціативи влади. Метою його діяльності є лобіювання інтересів влади в міжнародних структурах та імітація демократичних процесів у недемократичній країні[13].

Відповідно до рейтингу дослідницьких центрів Білорусі, що проводився Білоруською дослідницькою радою (BRC) у 2016 р., кращим «мозковим центром» було визнано Білоруський економічний дослідницько-освітній центр BEROC. Друге і третє місце, відповідно, посіли

---

[9] «Мы не можем рисковать людьми». НИСЭПИ сворачивает опросы в Беларуси. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/politics/507464.html?crnd=2836 (дата звернення: 01.08.2018).

[10] Chavusau Y. Registration of Belarusian NGOs abroad: functions and types of non-profit outsourcing // Bell. 2013. Iss. 4 (34). P. 5. *Eastern Europe Studies Centre* : веб сайт. URL: http://www.eesc.lt/uploads/news/id496/Bell_2013_4%2834%29.pdf (дата звернення: 01.08.2018).

[11] «Мозговые центры» в странах СНГ и Грузии: структура, задачи, основные тенденции развития // Проблемы национальной стратегии. 2016. № 1 (34). С. 24.

[12] Царик Ю. Союз Беларуси и России в условиях «нового сдерживания»: как это возможно? *Беларусь сегодня* : веб сайт. URL: https://www.sb.by/articles/soyuz-belarusi-i-rossii-v-usloviyakh-novogo-sderzhivaniya-kak-eto-vozmozhno.html (дата звернення: 01.08.2018); Сивицкий А., Царик Ю. Новая геостратегия России: последствия и вызовы для архитектуры международной безопасности. Минск, 2015. 22 с. *Центр стратегических и внешнеполитических исследований* : веб сайт. URL: http://csfps.by/files/New-Russian-geostrategy.pdf (дата звернення: 01.08.2018).

[13] Скандал: Шведы выделили грант в $25 тысяч провластным белорусским политологам. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2017/9/30/264479/ (дата звернення: 01.08.2018).

Білоруський інститут стратегічних досліджень (BISS) і експертна спільнота «Наше мнение»[14]. Результати усіх 14 аналітичних центрів наведено у діаграмі 1. У 2015 р. у рейтингу BRC перші три місця посіли, відповідно, Білоруський інститут стратегічних досліджень (BISS), дослідний центр Інституту приватизації та менеджменту (ДЦ ІПМ) і експертна спільнота «Наше мнение»[15].

Діаграма 1. Рейтинг білоруських дослідницьких центрів, 2016 р. (за даними Білоруської дослідницької ради (BRC)

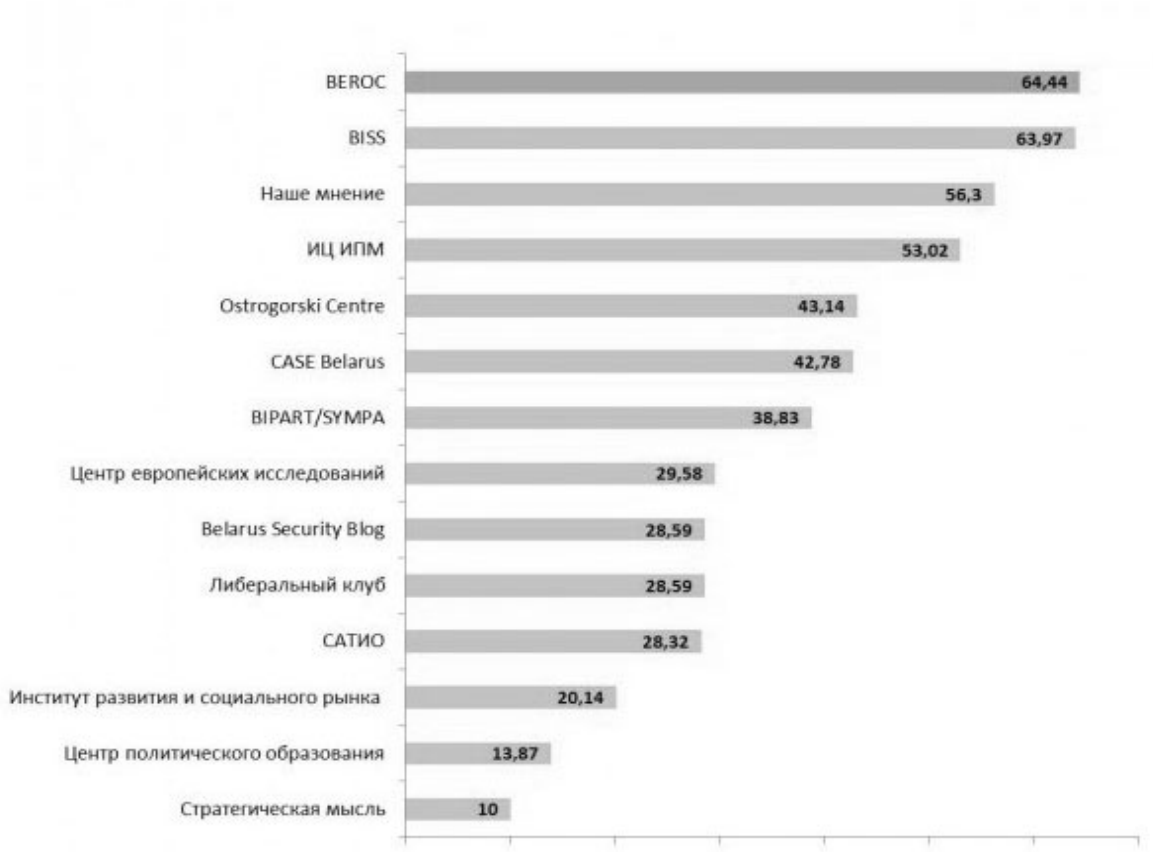

Джерело: BRC представил рейтинг исследовательских центров Беларуси. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2016/10/07/brc-predstavil-reyting-issledovatelskih-tsentrov-belarusi.html (дата звернення: 01.08.2018).

[14] BRC представил рейтинг исследовательских центров Беларуси. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2016/10/07/brc-predstavil-reyting-issledovatelskih-tsentrov-belarusi.html (дата звернення: 01.08.2018).

[15] В Беларуси впервые проведен рейтинг исследовательских центров. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2015/10/01/v-belarusi-vpervye-proveden-reyting-issledovatelskih-tsentrov.html (дата звернення: 01.08.2018).

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ПОДІЙ 2014–2017 рр. В УКРАЇНІ БІЛОРУСЬКИМИ ЗМІ

У білоруському інформаційному просторі найвпливовішим є телебачення. У п'ятірку найбільш популярних телевізійних каналів РБ входять «ОНТ», «Беларусь 1», «НТВ-Беларусь», «РТР-Беларусь», «Беларусь 2». При цьому варто зазначити, що 3 з них («ОНТ», «НТВ-Беларусь», «РТР-Беларусь») – російські. Ці ж канали викликають найбільшу довіру у білорусів – «ОНТ» довіряють або скоріше довіряють 83,5% глядачів, «Беларусь 1» – 83,3%, «РТР-Беларусь» – 82,8%, «Беларусь 2» – 81,2%, «НТВ-Беларусь» – 79,9%[16]. Вплив російського ТБ дійсно важко заперечувати. За інформацією НІСЕПД станом на грудень 2015 р. 30% опитаних дивилися російські новинні телепрограми регулярно, 60% – час від часу. При цьому приблизно 60% всіх опитаних вважали, що в цих програмах події подаються об'єктивно або здебільшого об'єктивно, тоді як необ'єктивними їх вважали лише 26% опитаних[17]. Незначний вплив на суспільну думку у Білорусі має польський супутниковий телеканал «Белсат» (власник – TVP), який позиціонує себе як «перший незалежний телеканал у Білорусі»[18] і єдиний незалежний телеканал, що мовить білоруською мовою. Водночас, за даними російського інформаційного ресурсу «Спутник Беларусь», канал не увійшов до «Топ-15 ЗМІ в Білорусі», а рівень довіри до нього станом на лютий 2015 р. був 40,6 %[19].

Станом на 1 грудня 2017 р. у Білорусі видавалося 750 газет (з них 218 державних) і 867 журналів (208 державних)[20]. Найбільш популярними серед білоруських читачів були такі газети (наведено за рівнем популярності): «Комсомольская правда в Беларуси», «СБ Беларусь сегодня (Советская Белоруссия)», «Аргументы и факты в Беларуси», «Из рук в

---

[16] Топ–15 СМИ в Беларуси. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/infographics/20150209/1013915051.html (дата звернення: 01.08.2018).

[17] Национальный опрос 2–12 декабря 2015 г. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.iiseps.org/?p=3919 (дата звернення: 01.08.2018).

[18] Першае незалежнае тэлебачанне ў Беларусі. *Белсат* : веб сайт. URL: http://belsat.eu/about/pershae-nezalezhnae-telebachanne-u-belarusi/ (дата звернення: 01.08.2018).

[19] Топ–15 СМИ в Беларуси. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/infographics/20150209/1013915051.html (дата звернення: 01.08.2018).

[20] Сведения о средствах массовой информации, информационных агентствах на 1 декабря 2017 года. *Министерство информации Республики Беларусь* : веб сайт. URL: http://www.mininform.gov.by/ru/statistica-ru/ (дата звернення: 15.05.2018).

руки», «Антенна», «Рэспубліка», «Народная газета». Ступінь довіри до друкованих ЗМІ в Білорусі також дуже високий – «Аргументам и фактам в Беларуси» довіряють або скоріше довіряють 83,5% читачів, «СБ Беларусь сегодня (Советская Белоруссия)» – 83,3%, «Комсомольская правда в Беларуси» – 82,8%, «Рэспубліка» – 81,2%, «Народная газета» – 79,9%[21].

Значне місце в інформаційному просторі Білорусі посідають інформаційно-аналітичні інтернет-ресурси. Подіям в Україні регулярно приділяли увагу державні та незалежні сайти: «Белорусский партизан» (belaruspartisan.org), «Заўтра тваёй краіны» (zautra.by), «Тут Бай Медиа» (tut.by), «Салідарнасць» (gazetaby.com), «Белорусские новости» (Navi-ny.by), «UDF.BY | Новости Беларуси» (udf.by), «БЕЛТА – Новости Беларуси» (belta.by), Международный консорциум «ЕвроБеларусь» (eurobelarus.info), «Новая Эўропа» (n-europe.eu), «БелГазета: информационно-аналитический еженедельник» (belgazeta.by), «Беларусь сегодня» (sb.by), «Народная газета» (ng.by), «Заря» (zarya.by), «Беларускі Час» (belchas.by). Ці сайти публікували матеріали, пов'язані з подіями на Донбасі і у Криму, про Євромайдан і його наслідки, про поточну політичну та економічну ситуацію в Україні, її зовнішню і внутрішню політику. Доволі часто на цих інтернет-ресурсах розміщувалися коментарі українських політиків і державних діячів, аналітиків та експертів.

Представлені у білоруському інтернет-просторі і сайти російських інформаційних агенцій та ЗМІ, зокрема: «Интерфакс-Запад» (interfax.by), «Комсомольская правда в Беларуси» (kp.by), «Sputnik Беларусь» (sputnik.by).

У Білорусі існує низка сайтів, які займали відверто проросійську позицію – вихваляли Росію і демонізували Україну. Для громадського діяча і публіциста А. Агафонова українські націоналістичні сили «весь час залишалися впливовою силою – і, врешті-решт, захопили владу, занурівши країну в кривавий хаос»[22]. Політичний оглядач газети «Комуніст Білорусі» А. Лазуткін називав батальйон «Азов» синонімом для «красти-вбивати-зігувати»[23].

Характеристику подіям в Україні у 2014–2017 рр. давали і псевдоексперти із Білорусі – Ю. Павловець (псевдонім – Ніколай Радов),

[21] Топ–15 СМИ в Беларуси. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/infographics/20150209/1013915051.html (дата звернення: 01.08.2018).

[22] Агафонов А. Нация переросла своих националистов. *IMHOclub* : веб сайт. URL: https://imhoclub.by/ru/material/nacija_pererosla_svoih_nacionalistov (дата звернення: 02.08.2018).

[23] Лазуткин А. Belarus security blog: ТАСС уполномочен заявить. *IMHOclub* : веб сайт. URL: https://imhoclub.by/ru/material/belarus_security_blog (дата звернення: 02.08.2018).

Д. Алімкін (псевдонім – Алла Бронь) і С. Шиптенко (псевдонім – Артур Григор'єв)[24*]. Вони озвучували типові прокремлівські лозунги: «федерализация Украины – вариант переустройства постсоветской республики», «возвращение Крыма в родную гавань» – та використовували лексику «тролів з Ольгіна»: «майданутые», «свидомиты», «бандеровцы», «необандеровцы», «нацисты», «фашисты», «неонацисты» тощо[25]. Д. Алімкін – автор багатьох статей, в яких критикував О. Лукашенка за відхід від «русского мира» та намагання рухатися шляхом «бандерівців», висміював острах білорусів перед можливістю гібридної війни з боку Росії[26].

Цікаво, що, аналізуючи біографії проросійських «політологів», часто не можемо віднайти доказів їхнього професіоналізму. Так, згадуваний вище А. Агафонов тривалий час працював дрібним чиновником та юристом у провінційному містечку, а Д. Алімкін – юрисконсультом Білоруського республіканського унітарного страхового підприємства «Белдержстрах», потім сторожем в одній із середніх шкіл Бреста.

В інформаційному просторі Білорусі трапляються і відверто безглузді статті, спрямованні виключно на очорнення України. Наприклад, сайт «DAL.BY. Движение активных людей» заявляв, що обов'язковою умовою євроінтеграції України має бути «содомізація суспільства»[27]. Ще більше вражають «знання» міжнародно-політичної ситуації автора згадуваного вище сайта Н. Лачіна, який, перекручуючи факти, опублікував «сенсаційну» статтю за назвою «Заявление ООН: Государства Украина нет и… никогда не было!»[28].

---

[*] У грудні 2016 р. були заарештовані білоруськими силовими структурами за підозрою в «скоєнні умисних дій, спрямованих на збудження у різних груп населення Росії і Білорусі національної та іншої соціальної ворожнечі, а також ворожнечі за ознаками національної, мовної та іншої соціальної приналежності», що виявилися в підготовці і розміщенні статей на російських сайтах Regnum, Лента.ru, EADaily.

[25] Белорусский политолог: «Майданутые» перегрызутся и будут свергнуты, как Янукович, уже в этом году. *Информационное агентство REGNUM* : веб сайт. URL: https://regnum.ru/news/1781949.html (дата звернення: 02.08.2018).

[26] Бронь А. Беларусь уходит из Русского мира исподтишка, с учетом украинского опыта. *Информационное агентство REGNUM* : веб сайт. URL: https://regnum.ru/news/polit/2196715.html (дата звернення: 02.08.2018); Бронь А. К какой «гибридной войне» и с кем готовятся в Белоруссии. *Информационное агентство REGNUM* : веб сайт. URL:: https://regnum.ru/news/polit/2182151.html (дата звернення: 02.08.2018).

[27] Евроинтеграция Украины через содомизацию общества. *DAL.BY. Движение активных людей* : веб сайт. URL: http://www.dal.by/news/119/12-11-15-28/ (дата звернення: 02.08.2018).

[28] Лачин Н. Заявление ООН: Государства Украина нет и… никогда не было! *DAL.BY. Движение активных людей* : веб сайт. URL: http://www.dal.by/news/119/30-05-14-15/ (дата звернення: 02.08.2018).

РОЗДІЛ 3

СТАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ БІЛОРУСІ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Російсько-український конфлікт тривалий час залишався у фокусі уваги білоруського суспільства, хоча інтерес до нього майже згас. Наглядно це можна продемонструвати даними, отриманими з допомогою сайта trends.google.com за пошуковими словами «Война на Украине», «Крым», «ДНР» та «ЛНР» за період з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р. Як видно із поданих нижче графіків, найвищий інтерес до подій в Україні, пов'язаних з військовими діями на Донбасі та ситуацією у так званих «ДНР» та «ЛНР» (діаграми 2–3), спостерігався у Білорусі у травні–червні 2014 р. та січні–квітні 2015 р., при цьому коливався синхронно з активністю збройного протистояння[29]. Інтерес до Криму був найвищим під час захоплення Криму у березні 2014 р. та відзначення першої річниці анексії у березні 2015 р.[30] (діаграма 4).

Як неодноразово зазначали аналітики Незалежного інституту соціально-економічних і політичних досліджень (НІСЕПД), більшість білорусів (від 55 % до 65 %) поділяють російську інтерпретацію російсько-українського конфлікту[31]. За даними опитування НІСЕПД ставлення респондентів до анексії Криму Росією за два роки зазнавало деяких коливань, але вони являли собою незначні відхилення навколо очевидної позиції – більшість, близько 60%, це схвалювала, меншість в 25–30% – засуджувала (див. табл. 1). При цьому варто зазначити, що білоруська влада не зайняла чітку позицію стосовно цього питання, принаймні ані глава держави, ані вищі чиновники не використовували формулювань «окупація» або «повернення Росією російських земель»[32].

---

[29] Динаміка популярності запиту «Война на Украине» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 лютого 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-02-01%202017-12-01&geo=-BY&q=%D0%92%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%-A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5 (дата звернення: 22.12.2017); Динаміка популярності запитів «ДНР» і «ЛНР» у пошуковій системі Google, що надходили з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-02-01%202017-12-01&geo=BY-&q=%D0%94%D0%9D%D0%A0,%D0%9B%D0%9D%D0%A0 (дата звернення: 22.12.2017).

[30] Динаміка популярності запиту «Крым» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-01-01%202017-12-01&geo=BY&q=%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BC (дата звернення: 22.12.2017).

[31] Опрос: белорусы предпочитают Россию Евросоюзу. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/politics/466574.html (дата звернення: 03.08.2018).

[32] Конфликт в Украине: российский взгляд белорусскими глазами. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/03-16-05.html (дата звернення: 03.08.2018).

Діаграма 2. **Динаміка популярності запиту «Война на Украине» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 лютого 2014 р. до 01 грудня 2017 р.**

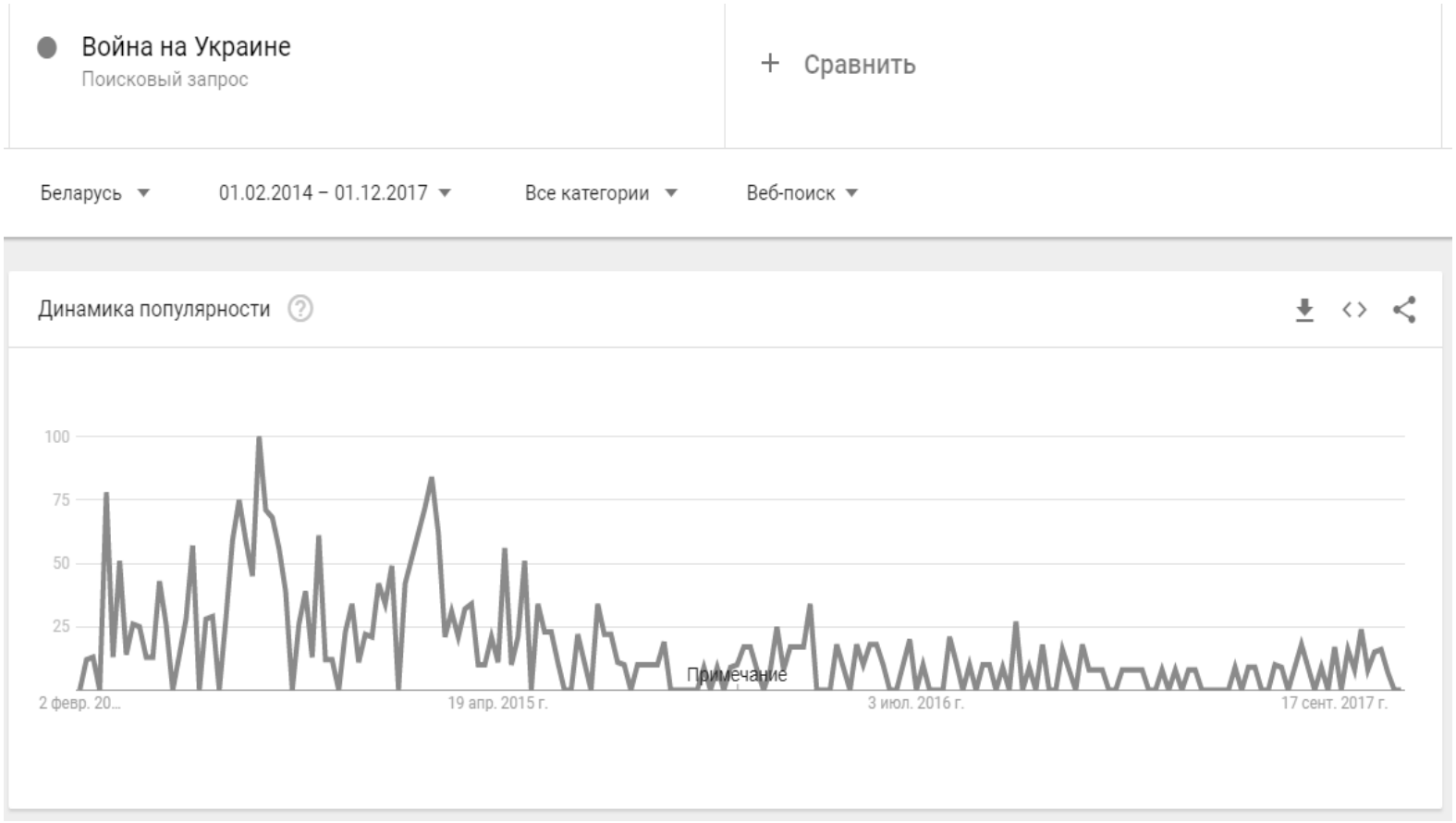

Джерело: Динаміка популярності запиту «Война на Украине» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 лютого 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-02-01%202017-12-01&geo=BY&q=%D0%92%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%-B0%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D0%B5 (дата звернення: 22.12.2017).

Діаграма 3. **Динаміка популярності запитів «ДНР» і «ЛНР» у пошуковій системі Google, що надходили з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р.**

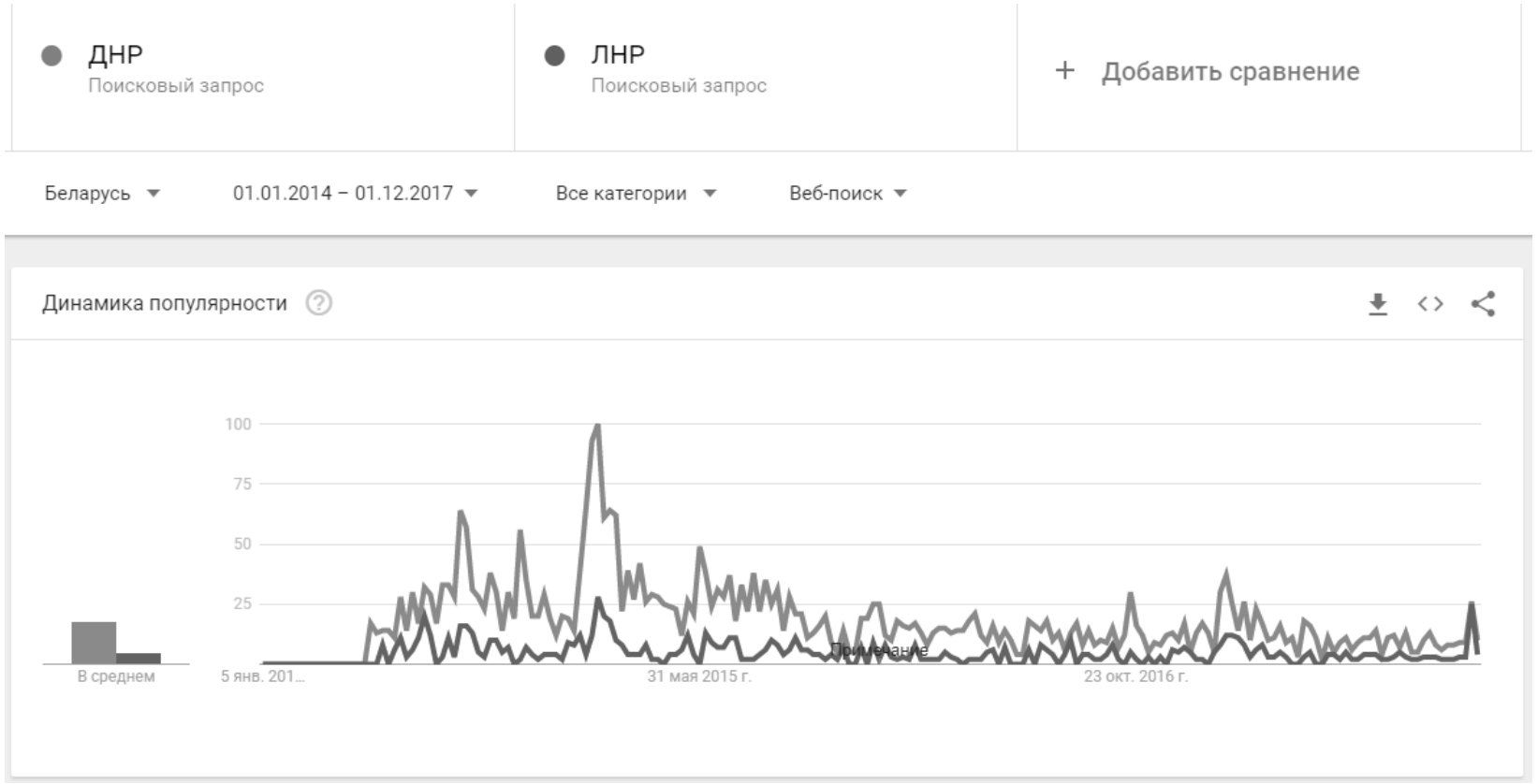

Джерело: Динаміка популярності запитів «ДНР» і «ЛНР» у пошуковій системі Google, що надходили з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-02-01%202017-12-01&geo=BY&q=%D0%94%D0%9D%D0%A0,%D0%9B%D0%9D%D0%A0 (дата звернення: 22.12.2017).

Діаграма 4. **Динаміка популярності запиту «Крым» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р.**

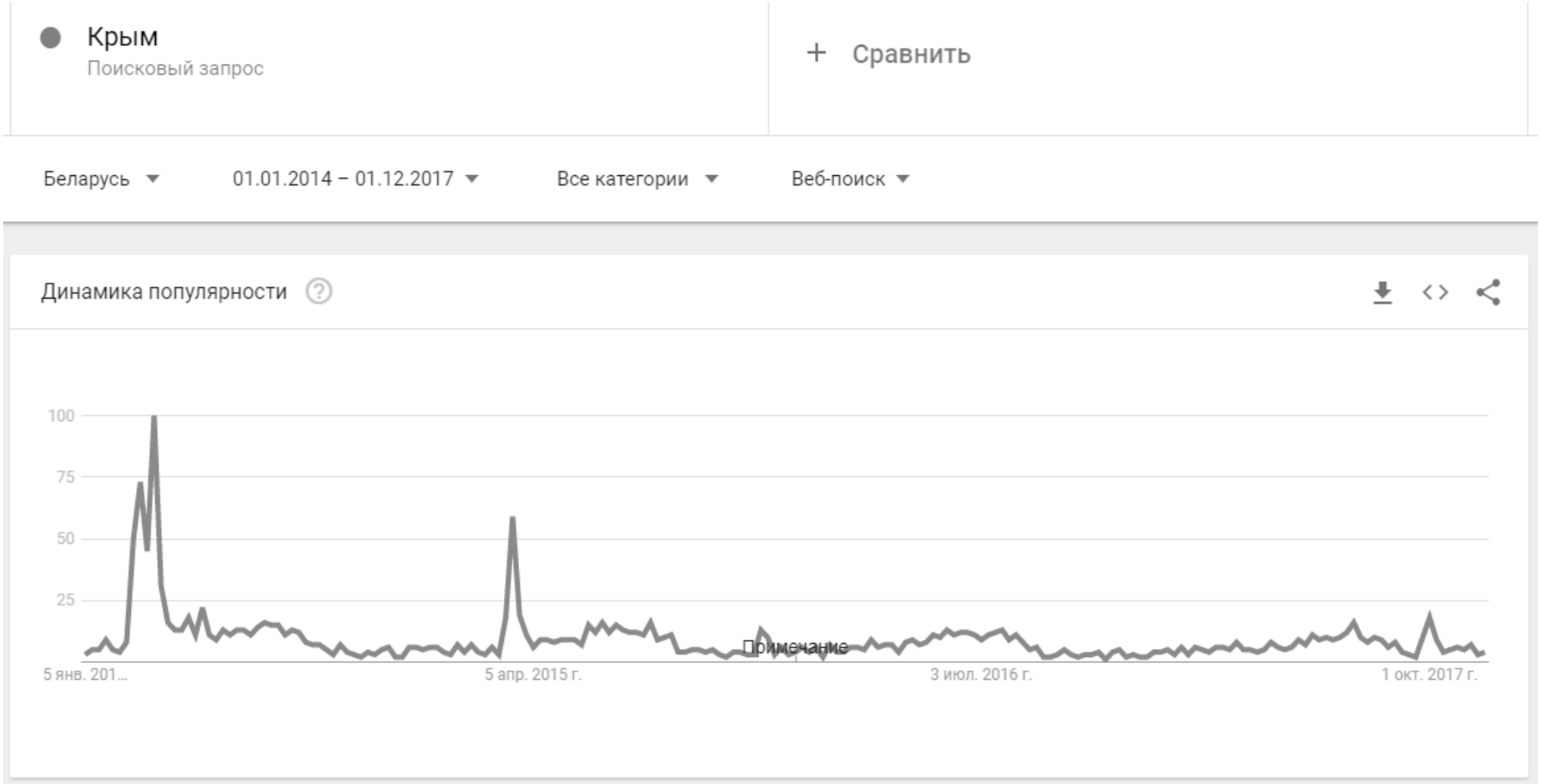

Джерело: Динаміка популярності запиту «Крым» у пошуковій системі Google, що надходив з території Білорусі з 01 січня 2014 р. до 01 грудня 2017 р. *Google Trends* : веб сайт. URL: https://trends.google.com.ua/trends/explore?date=2014-01-01%202017-12-01&geo=BY&q=%D0%9A%D1%80%D1%8B%D0%BC (дата звернення: 22.12.2017).

Таблиця 1. **Динаміка відповідей жителів Білорусі на питання: «Як Ви оцінюєте приєднання Криму до Росії?», %**

Варіант відповіді	червень 2014 р.	вересень 2014 р.	грудень 2014 р.	березень 2015 р.	вересень 2015 р.	грудень 2015 р.	березень 2016 р.
Це імперіалістичне захоплення, окупація	26,9	27,2	31,6	22,0	26,5	20,2	27,1
Це повернення Росії російських земель, відновлення історичної справедливості	62,2	59,9	56,8	58,5	57,4	65,7	57,8
Не визначився / визначилась	10,9	12,9	11,6	19,5	16,1	14,1	15,1

Джерело: Конфликт в Украине: российский взгляд белорусскими глазами. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/03-16-05.html (дата звернення: 03.08.2018).

За даними соцопитувань, проведених у березні 2016 р., більшість білорусів були переконані, що в Україні триває громадянська війна – такої думки дотримувалися 75 % опитаних, 15,5 % заперечували це твердження, 9,5 % не визначилися[33], при цьому із думкою, що між Росією і Україною точиться війна, погоджувалися – 43,7%. Більше 51 % опитаних вину за невиконання Мінських угод щодо врегулювання конфлікту на Донбасі покладали на владу України, 23,6% – на Захід, 20,8% – на Росію, 17,9 % – на владу «ДНР/ЛНР». Винними у «скочуванні до нової холодної війни» 44,6 % вважали країни Заходу, 12,8 % – Росію, 30,4% – і Захід, і Росію. У вересні 2015 р. підтримували незалежність «Новоросії» і вважали, що її «народ має право на самовизначення», 47,1 %, підтримували територіальну цілісність України 28,1 %, вважали, що «немає ніякої «Новоросії», є російська агресія проти України», 12% опитаних[34].

З іншого боку, білорусів все більше турбувала наростаюча напруженість між Росією і Заходом, і тому багато хто хотів би від неї дистанціюватися. У вересні 2014 р. 74,8 % респондентів висловилися проти того, щоб у разі введення російської армії в Україну Білорусь

[33] Конфликт в Украине: российский взгляд белорусскими глазами. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/03-16-05.html (дата звернення: 03.08.2018).

[34] Опрос: белорусы предпочитают Россию Евросоюзу. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/politics/466574.html (дата звернення: 03.08.2018).

дозволила цей вхід зі своєї території[35]. За даними опитування НІСЕПД у вересні 2016 р. до можливого розміщення в Білорусі російської військової авіабази тільки 22,0 % респондентів поставилися позитивно, 28,8 % – байдуже, тоді як 42,9 % – негативно[36]. На запитання «Як Ви ставитеся до участі білоруських громадян у бойових діях в Україні?» у червні 2016 р. позитивно поставилися, якщо на боці Української армії – 10,8 %; позитивно, якщо на боці «учасників збройних протестів» – 10,6 %, негативно – 70,9 %, не визначилися – 7,7 %. При цьому варто відзначити, що з вересня 2014 р. до червня 2016 р. позитивне ставлення до тих, хто воює на боці України, виросло з 6,0 % до 10,8 %[37].

За світоглядними та геополітичними орієнтаціями білоруси також були ближче до росіян, ніж до українців. У вересні 2015 р. до ідеї «русского мира», якою президент РФ В. Путін обґрунтовував приєднання Криму, позитивно ставилися 35,4 % білорусів, байдуже – 41,4%, а 15,9% – негативно[38]. На гіпотетичному референдумі про вступ до Європейського Союзу станом на вересень 2015 р. «за» проголосувало б 27,5 %, «проти» – 51,9 % білорусів, а на референдумі про об'єднання Білорусі і Росії «за» – 32,6 %, «проти» – 49,1 %[39].

Більшість білорусів характеризуються глибокою культурно-психологічною близькістю до Росії, а не до Європи. Так, у березні 2016 р. 73,9 % респондентів вважали себе ближчими до росіян, і лише 25,8 % – до європейців. Крім того, впродовж останніх десяти років 2/3 білорусів підтримували російську тезу про те, що білоруси, українці і росіяни три гілки одного народу, і лише 1/3 – що це різні народи (див. табл. 2)[40]. І хоч

---

[35] Телепропаганда и жизнь. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.iiseps.org/?p=1413 (дата звернення: 03.08.2018).

[36] Манаев О. Общественное мнение: ощущение нестабильности усиливается // Белорусский ежегодник 2017. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2016 году. Vilnius : Логвінаў, 2017. С. 219–220. URL: http://nmnby.eu/yearbook/get/yearbook2017.pdf (дата звернення: 03.08.2018).

[37] «Я хату покинул, пошел воевать...». *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/06-16-10.html (дата звернення: 03.08.2018).

[38] Опрос: белорусы предпочитают Россию Евросоюзу. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/politics/466574.html (дата звернення: 03.08.2018).

[39] Так само

[40] Конфликт в Украине: российский взгляд белорусскими глазами. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/03-16-05.html (дата звернення: 03.08.2018).

дотримання такої позиції не свідчить про автоматичну підтримку білорусами російських дій в Україні, але демонструє близькість світоглядних позицій народів і ефективність російської пропаганди в Білорусі.

Таблиця 2. **Динаміка відповідей на запитання: «Білоруси, росіяни і українці – це різні народи чи три гілки одного народу?», %**

Варіант відповіді	серпень 2006 р.	грудень 2009 р.	березень 2015 р.	березень 2016 р.
Три гілки одного народу	65,7	66,5	66,6	65,8
Різні народи	28,3	30,6	27,1	28,6
Не визначився	6,0	2,9	6,3	5,6

Джерело: Конфликт в Украине: российский взгляд белорусскими глазами. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.old.iiseps.org/03-16-05.html (дата звернення: 03.08.2018).

Білоруське суспільство не підтримує оголошену В. Путіним і поширену у Росії тезу про те, що «Росія могла б самостійно перемогти у Великій Вітчизняній війні без допомоги України, що перемога вдалася за рахунок людських та індустріальних ресурсів Російської Федерації». Станом на червень 2016 р. 63,8 % білорусів дотримувалися думки, що «сім'я братніх республік Радянського Союзу стала тією могутньою силою, яка розтрощила нацизм», ще 25,3 % вважали перемогу спільною заслугою СРСР і країн Заходу, і тільки 7,2 % підтримували тезу В. Путіна[41].

[41] Национальный опрос 2–12 июня 2016 г. *Независимый институт социально-экономических и политических исследований (НИСЭПИ)* : веб сайт. URL: http://www.iiseps.org/?p=4733 (дата звернення: 04.08.2018).

РОЗДІЛ 4

ПОЗИЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ІСТЕБЛІШМЕНТУ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

В умовах загострення військового конфлікту між Україною і Росією білоруський уряд видавався дезорієнтованим, про що свідчили суперечливі заяви офіційного Мінська щодо анексії Криму та конфлікту на Донбасі. Але досить швидко Білорусь почала виробляти нейтральну позицію щодо конфлікту, балансуючи між Україною і Росією.

З одного боку, білоруська влада демонструвала підтримку України. 29 березня 2014 р. О. Лукашенко зустрівся з в.о. Президента України О. Турчиновим (що, по суті, було фактичним визнанням нової української влади), запевнивши українську сторону, що за жодних обставин Україна не буде атакована з боку Білорусі. Невдовзі О. Лукашенко, врозріз із позицією Москви, підтримав проведення президентських виборів в Україні, а по їх завершенні взяв участь в інаугурації нового Президента[42]. Він однозначно висловлювався за збереження унітарного статусу України, заявивши 23 березня 2014 р., що «Федерація – це піаніно, на якому гратимуть, з одного боку, одні сили, з іншого – інші сили, в тому числі зовнішні. Це назавжди дестабілізує обстановку»[43]. Заслуговує на увагу і позиція О. Лукашенка з приводу участі у Мінських переговорах США – 31 березня 2015 р. в інтерв'ю агентству Bloomberg він заявив, що «без американців в Україні неможлива ніяка стабільність»[44].

Цікаво відзначити, що після анексії Криму білоруська влада як через прямі заяви, так і за допомогою ЗМІ, не вдаючись до оцінки події, різко розкритикували українську армію за те, що вона не чинила опору росіянам[45] [35; 36]. Білоруські військові експерти зауважували і те, що в

---

[42] Лукашенко в Киеве – в ударе. *Белорусский партизан* : веб сайт. URL: http://www.belaruspartisan.org/politic/269223/ (дата звернення: 04.08.2018).

[43] Так говорил Лукашенко. За что Украина «обиделась» на Бацьку. *Корреспондент.net* : веб сайт. URL: https://korrespondent.net/ukraine/politics/3323863-tak-hovoryl-lukashenko-za-chto-ukrayna-obydelas-na-batsku (дата звернення: 04.08.2018).

[44] Лукашенко: без американцев в Украине невозможна никакая стабильность. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/rubrics/politic/2015/03/31/ic_news_112_456188/ (дата звернення: 04.08.2018).

[45] Ответы Президента Беларуси Александра Лукашенко на вопросы представителей СМИ. *Президент Республики Беларусь* : веб сайт. URL: http://president.gov.-by/ru/news_ru/view/otvety-prezidenta-respubliki-belarus-aleksandra-lukashenko-na-voprosy-

самий розпал конфлікту на Донбасі Мінськ і далі постачав пальне неплатоспроможному Києву, надавши відстрочку платежів за держконтрактами, чим посприяв обороноздатності України[46].

Водночас виявом суперечливої позиції білоруського лідера була заява у березні 2014 р. про визнання Криму de facto частиною російської території. Внаслідок цього із Мінська був відкликаний український посол М. Єжель[47]. Білорусь була однією з 11 країн[*], які проголосувати проти Резолюції Генеральної Асамблеї ООН про територіальну цілісність України № 68/262, прийнятої на 68-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 27 березня 2014 р., та однією з 23 країн[**], які проголосували проти українського проекту Резолюції «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)», що розглядався на Третьому комітеті ООН 16 листопада 2016 р. Голосування Білорусі проти проекту останньої Резолюції віце-спікер Верховної Ради України І. Геращенко назвала «ножем у спину»[48].

Директор Інституту «Політична сфера» А. Казакевич не вбачав нічого надзвичайного у «поведінці» Мінська. Аналітик вважав, що такі дії вписуються в загальну схему роботи білоруської влади в ООН. Фактично ООН є майданчиком, на якій Білорусь демонструє союзницькі зобов'язання перед Росією, в цілому підтримуючи її зовнішньополітичну лінію. Він також зазначив, що демарш білоруської влади лише знизить

---

predstavitelej-smi-23-marta-2014-g-8342/ (дата звернення: 04.08.2018); Интервью Президента Республики Беларусь А. Г. Лукашенко программе «Шустер LIVE». *Президент Республики Беларусь* : веб сайт. URL: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/intervjju-prezidenta-respubliki-belarus-aglukashenko-programme-shuster-live-8387/ (дата звернення: 05.08.2018).

[46] Тышкевич И. Белорусский военторг в Украине: как Минск помогает Киеву отстроить мощную армию. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2015/12/13/182517/ (дата звернення: 05.08.2018).

[47] Порошенко назначил посла Украины в Белоруссии. *Информационное агентство REGNUM* : веб сайт. URL: https://regnum.ru/news/polit/2241218.html (дата звернення: 05.08.2018).

[*] Вірменія, Білорусь, Болівія, Куба, Нікарагуа, КНДР, Росія, Судан, Сирія, Венесуела, Зімбабве.

[**] Ангола, Вірменія, Білорусь, Болівія, Бурунді, Камбоджа, Китай, Куба, Коморські острови, КНДР, Казахстан , Індія, Іран, РФ, Нікарагуа, Сербія, ПАР, Судан, Сирія, Узбекистан, Венесуела, Еритрея, Зімбабве.

[48] Шанковский О. Геращенко о голосовании Беларуси в ООН: это нож в спину. *Українська правда* : веб сайт. URL: http://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/11/16/7126964/ (дата звернення: 05.08.2018).

позитивний настрій в Україні, але кардинальним чином на відносини двох країн не вплине[49].

Військовий аналітик, керівник проекту Belarus Security Blog А. Поротніков наголошував, що позиція Білорусі щодо Криму, закріплена голосуванням Білорусі на користь Москви в Раді Безпеки ООН, перешкоджає політичному діалогу між Мінськом і Києвом. У Києві чекали публічних кроків з боку Мінська, але в Мінську не могли піти на радикальне погіршення і без того складних відносини з Росією. Ситуація, на його думку, перебувала у «глухому куті», оскільки Білорусь не готова робити формальних юридичних кроків проти Росії, а Україна не готова вірити на слово О. Лукашенку[50].

Білоруські аналітики значну увагу приділяли взаємовідносинам України і Білорусі у нових геополітичних умовах. Науковий співробітник Дослідного центру ІПМ А. Скріба визначив такі можливості і аспекти стимулювання розвитку білорусько-українського співробітництва: зближення повинно йти «зверху», тобто починатися на високому політичному рівні; зближення повинно поступово переходити на «низові рівні», а політичний діалог повинен поступово конвертуватися у виробничу і бізнес-кооперацію, торгово-економічне співробітництво, безбар'єрне середовище для торгівлі та інвестицій; політичне зближення має бути спрямоване на оперативне вирішення поточних завдань, а для цього необхідна його інституалізація (наприклад, Білорусько-українська консультативна рада ділового співробітництва); діалог Мінська і Києва повинен бути спрямований на взаємовигідний розвиток, однак при цьому не провокувати додаткову напруженість у регіоні (співробітництво у військовій сфері або енергетичній безпеці не може бути спрямоване проти третьої сторони); співпраця Білорусі та України має бути максимально інклюзивною, із залученням до неї інших пострадянських країн і країн Східної Європи[51].

---

[49] Дубина Ю. Минск использует трибуну ООН для демонстрации лояльности Кремлю. *БДГ Деловая Газета* : веб сайт. URL: http://bdg.by/news/politics/minsk-ispolzuet-tribunu-oon-dlya-demonstracii-loyalnosti-kremlyu (дата звернення: 05.08.2018).

[50] Запрудский С. Андрей Поротников: Между Украиной и Беларусью нет политического диалога как такового. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://think-tanks.by/publication/2017/07/24/andrey-porotnikov-mezhdu-ukrainoy-i-belarusyu-net-politicheskogo-dialoga-kak-takovogo.html (дата звернення: 05.08.2018).

[51] Скриба А. К стратегическому сотрудничеству Беларуси и Украины: выгоды и вызовы. *Belarusian Institute for Strategic Studies* : веб сайт. URL: http://belinstitute.eu/ru/node/3072 (дата звернення: 05.08.2018).

Упродовж 2015 р. – першої половини 2017 р. українська тематика постійно була присутня у публічній риториці білоруського президента* та інших високопосадовців. Ключові підходи Білорусі щодо України можна сформулювати таким чином:

– підтримка територіальної цілісності України;

– підтримка унітарного устрою України, неприпустимість федералізації;

– неприйняття з юридичної точки зору російської анексії Криму;

– підтримка мирного врегулювання конфлікту на Донбасі;

– демонстрація дружнього ставлення до нинішнього керівництва України[52].

Пріоритетами зовнішньої політики України щодо Білорусі у 2014–2016 рр. були:

– безпека, що передбачає активне використання різнорівневої дипломатії та міжсекторальної співпраці;

– розгалужене міжрегіональне співробітництво;

– зміцнення економічно-торговельного партнерства та уникнення «торгових воєн»;

– налагодження ефективної горизонтальної співпраці громадян обох країн і створення спільної платформи для взаємодії громадянського суспільства.

У свою чергу, інтереси Мінська щодо України були зосереджені на таких основних напрямах:

– гарантування національної безпеки;

– військово-технічне співробітництво;

– остаточне вирішення довготривалих прикордонних суперечок;

– співпраця для розв'язання поточних проблем у прикордонній зоні;

– збільшення товарообігу;

– розвиток двосторонніх економічних зв'язків задля отримання зиску від співпраці з третіми країнами та інтеграційними блоками;

---

* Значна наша увага до позиції О. Лукашенка пояснюється тим, що формально питаннями, пов'язаними з подіями в Україні і контактами із Заходом, займається МЗС, АП і президент РБ. У середовищі білоруського політичного істеблішменту вся заслуга щодо надання Мінську статусу переговорного майданчика стосовно України приписується особисто президенту О. Лукашенку.

[52] Богуцкий О. Беларусь – Украина: партнёрство вне союзов // Белорусский ежегодник 2016. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2015 году. Vilnius : Логвінаў, 2016. – С. 109–110. URL: http://nmnby.eu/yearbook/get/yearbook2016.pdf (дата звернення: 05.08.2018).

– розробка регіональних проектів у рамках двосторонніх і багатосторонніх механізмів[53].

У січні 2015 р. посол Білорусі в Україні В. Велічко вкотре заперечив можливість участі Білорусі у війні на Донбасі на боці Росії та озвучив позицію офіційного Мінська: «Білорусь підтримує Україну як цілісну унітарну державу в рамках діючої Конституції, яка виключає федералізацію»[54]. Влада Білорусі дотримується позиції, що конфлікт на Донбасі тривалий час буде залишатися дестабілізуючим фактором у регіоні, про що у квітні 2016 р. заявив міністр оборони Білорусі А. Равков[55].

На думку А. Федорова – політолога, фахівця у сфері зовнішньої політики і безпеки, експерта Центру європейських досліджень, реакція Мінська на агресію Росії проти України показала його серйозну стурбованість непередбачуваністю Кремля. Білоруський політичний істеблішмент побоювався, що за певних обставин державу може спіткати доля України, і сподівався, що Захід, і в першу чергу США, допоможуть уникнути анексії, виходячи з власних інтересів, тобто незалежно від ставлення до білоруського керівництва[56].

---

[53] Богуцкий О. Беларусь – Украина: партнёрство вне союзов // Белорусский ежегодник 2016. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2015 году. Vilnius : Логвінаў, 2016. – С. 7–8. URL: http://nmnby.eu/yearbook/get/yearbook2016.pdf (дата звернення: 05.08.2018).

[54] Беларусь никогда не прибегнет к агрессии против Украины – Величко. *Сегодня* : веб сайт. URL: https://www.segodnya.ua/politics/belarus-nikogda-ne-pribegnet-k-agressii-protiv-ukrainy-velichko-584723.html (дата звернення: 09.08.2018).

[55] Равков: ситуация на Украине является долговременным дестабилизирующим фактором в регионе. *Информационное агентство «Интерфакс-Запад»* : веб сайт. URL: http://www.interfax.by/news/belarus/1182059 (дата звернення: 09.08.2018).

[56] Фёдоров А. Белорусско-американские отношения: перемены позитивны, перспективы туманны // Белорусский ежегодник 2016. Сборник обзорных и аналитических материалов по развитию ситуации в Республике Беларусь в 2015 году. Vilnius : Логвінаў, 2016. С. 99. URL: http://nmnby.eu/yearbook/get/yearbook2016.pdf (дата звернення: 09.08.2018).

РОЗДІЛ 5

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ОЦІНЦІ «МОЗКОВИХ ЦЕНТРІВ» РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

Зруйнування системи регіональної безпеки внаслідок анексії Криму Російською Федерацією. Значним геополітичним викликом для України, на думку білоруських експертів, була зміна принципів зовнішньої політики Росії. А. Сивицький (ЦСЗД) зазначав, що з 2008 р. Росія намагалася перетворити пострадянський простір у зону своїх привілейованих інтересів, використовуючи як механізми неформального впливу, так і засоби військово-політичної та економічної інтеграції[57]. Виявами цієї стратегії, на думку експерта, були військові конфлікти у Грузії (2008) та Україні (2014), за допомогою яких Кремль вирішував політичні завдання – здійснив підрив процесу інтеграції цих країн в євроатлантичні інститути безпеки. Низка впливових спостерігачів говорили про те, що своїм стратегічним завданням Москва вбачала відновлення міжнародного порядку, заснованого на ексклюзивних зонах впливу, підконтрольних великим державам[58].

Експертне середовище Білорусі швидко відреагувало на анексію Криму. Наприкінці березня 2014 р. відбувся круглий стіл «Уламки «ялтинської» системи. Стан і перспективи після Криму», у якому взяли участь політолог, керівник Агентства політичної експертизи BISS В. Костюгова, фахівець у сфері безпеки А. Поротніков, міжнародний оглядач «Радіо Свобода» (Прага), історик Я. Шимов та політолог, незалежний експерт Я. Полєський. А. Поротніков охарактеризував нову систему міжнародних відносин як «своєрідне замкнуте коло: якщо Захід не відреагує на анексію, це створить спокусу продовжити практику. І не тільки у Росії, але і по відношенню до Росії. Якщо відреагує і почне тиск на Москву, це загрожує дестабілізацією Росії, а слідом за нею і всього СНД». І хоч обговорення було зосереджене на питанні настання нової геополітичної ситуації у регіоні, значна увага була приділена ситуації в Україні та викликам, що постали перед нею внаслідок анексії Криму. Головні висновки учасників дискусії щодо України можна звести до

[57] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

[58] Там само.

наступного: 1. Російська інтервенція зумовлена прагненням status-quo – зберегти Україну як територію безумовного впливу Москви. Включення Криму до складу РФ – реакція на «випадіння» України з інтеграційних проектів Кремля. Росія показала, що відмова від «інтеграції» може коштувати досить дорого: Грузія і Україна поплатилися територіями за «неправильні» геополітичні установки (Я. Полєський). 2. Вторгнення до Криму фактично позбавило Росію можливості добитися фактичного надання Україні нейтрального позаблокового статусу на визначений наперед тривалий період (т.з. «фінляндизація» України), хоча така ідея до останнього часу мала багато прихильників на Заході[59].

Виходячи із висновків дискусії, можна сформулювати низку викликів, що постали перед Україною, зокрема – фактичне зникнення системи безпеки в Європі, що виникла після завершення Другої світової війни; збільшення чисельності армій і парамілітарних формувань у країнах Південно-Східної Європи; пошук малими та середніми державами регіону Центральної Європи та Кавказу «старших» партнерів у сфері безпеки; більш активний розвиток американської військової інфраструктури в колишніх країнах соціалістичного табору, аж до створення баз; нарощування поставок озброєння та військової допомоги в країни, що безпосередньо межують з Росією; можливість формування під патронатом НАТО місцевої структури колективної оборони (наприклад, з Румунії, України та Молдови)[60].

У середовищі білоруських політологів демократичного спрямування закріпилася думка про зруйнування системи регіональної безпеки внаслідок анексії Криму Російською Федерацією. Надзвичайно критично з цього приводу висловився А. Поротніков:. «Міжнародне право – набір макулатури; міжнародні організації, всі ці ПАРЄ–ОБСЄ – не більше ніж тусовки професійних базік на бюджетному утриманні»[61]. На думку білоруського опозиційного політичного діяча, кандидата у Президенти Білорусі на виборах 2010 р. М. Статкевича, анексія Криму, після 70 років

[59] Обломки «ялтинской» системы. Состояние и перспективы после Крыма / Костюгова В., Полесский Я., Поротников А., Шимов Я. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5452.html (дата звернення: 09.08.2018).

[60] Там само.

[61] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

дії принципу непорушності кордонів, який зберігав мир на континенті, повернула Європу в звичайний для багатьох століть стан[62].

Анексія Криму запустила низку глобальних процесів, які, як вважав А. Поротніков, упродовж найближчих 10 років призведуть до появи у регіоні відмінної від сьогоднішньої політичної архітектури, у тому числі і з новими міждержавними кордонами[63]. Частина експертів змальовувала апокаліптичні перспективи для Росії у контексті анексії Криму. Зокрема, експерт з питань реформи державної служби та керівник проекту «Кошт урада» Школи молодих менеджерів публічного адміністрування (SYMPA) В. Ковалкін зазначав, що «Крим, Схід України сьогодні для Росії, як Афганістан для СРСР. Через років п'ять-сім Росія зрозуміє, що ресурси, викинуті на війну в Україні, викинуті на вітер, всім стане жити ще гірше. Резерви будуть танути, криза буде посилюватися»[64].

Прогнози щодо повернення Криму до складу України також невтішні. Перший голова Верховної Ради Республіки Білорусь С. Шушкевич у жовтні 2016 р. в інтерв'ю «Бульвару Гордона» заявив, що не знає, «як повернути Крим без крові або навіть дуже малою кров'ю»[65]. Дещо пізніше, у вересні 2017 р., він висловив упевненість, що Крим повернеться до складу України, але відбудеться це нескоро. Свою позицію він аргументував тим, «що гідний варіант, не принизливий для Путіна, відсутній», а на «гібридну капітуляцію» – обмін Криму на Донбас – не погодяться українці[66].

Позиція проросійських білоруських політологів збігалася із баченням ситуації з Кремля. Відразу після окупації Криму і включення його до

---

[62] Статкевич Н. Угроза для Беларуси существует только с одной стороны. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/10/1/225121/ (дата звернення: 09.08.2018).

[63] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

[64] Эйсмонт М. «Белорусы платят налогов больше, чем американцы». *Кошт Урада* : веб сайт. URL: https://xn--80aalwumni7b.xn--90ais/analytics/201-2015-06-17-11-20-40 (дата звернення: 10.08.2018).

[65] Станислав Шушкевич: «Никаких Будапештских соглашений не было – был меморандум, заявление, и то, что его не довели до соглашения, – прокол доверчивых людей». *Бульвар Гордона* : веб сайт. URL: http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s603/stanislav-shushkevich-nikakih-budapeshtskih-soglashenij-ne-bylo-byl-memorandum-zajavlenie-i-to-chto-ego-ne-doveli-do-soglashenija-prokol-doverchivyh-ljudej.html (дата звернення: 10.08.2018).

[66] Станислав Шушкевич, экс-глава Верховного Совета Республики Беларусь, в программе Гордон», 10.09.2017. YouTube : веб сайт. URL: https://www.youtube.com/watch?time_continue=29&v=KiCt_2Xln9A (дата звернення: 10.08.2018).

складу Росії Ю. Павловець (псевдонім – Ніколай Радов) на сайті Regnum дав цим подіям власну оцінку. На його думку, події в Україні кінця 2013 – початку 2014 рр. – «геніально розроблена і прорахована комбінація Кремля», яка включала в себе приведення до влади «недалекого» В. Януковича, «зв'язання» його зобов'язаннями та зайняття нейтральної позиції під час Майдану. Прихід до влади «націоналістів» і їхнє гасло «москалів на ножі» привели «в жах і рух увесь Південний Схід і росіян Криму», внаслідок чого «Росія без натиску і багаторічних переговорів ... просто розкрила обійми тим, хто втік від нацистів». Ю. Павловець стверджував, що Кремль «безпосередньо з українськими неонацистами спілкуватися не буде», при цьому як найбільш ймовірного комунікатора між Москвою і Києвом називав О. Лукашенка. Він також передбачав федералізацію України, втрату західним світом інтересу до подальшої долі Криму та те, що «майданутi» «перегризуться і будуть повалені, як Янукович»[67].

Збройний конфлікт на Донбасі. Одним із ключових напрямів роботи білоруських «мозкових центрів» було дослідження конфлікту на Донбасі. Директор інформаційно-просвітницького закладу «Актуальна концепція» (Мінськ) О. Шпаковський станом на січень 2017 р. оцінював ситуацію на Сході України як локальний конфлікт малої інтенсивності: «Він не є замороженим, як, наприклад, конфлікт молдавсько-придністровський, а активним, з низькою інтенсивністю бойових дій»[68]. Експерт низько оцінював шанси України щодо розв'язання конфлікту як силовим, так і дипломатичним шляхом – через відсутність достатнього військового потенціалу та міжнародної підтримки для того, щоб змусити Росію відмовитися від підтримки невизнаних республік[69].

Білоруський аналітик А. Сивицький вважав, що Мінські угоди заморозили конфлікт на Сході України у тому вигляді, в якому цього хотілося саме Москві. З ініціативи Росії за мовчазної згоди Берліна і Парижа у договорі було закріплено положення про проведення конституційної реформи в Україні, яка б закріплювала за східними областями

[67] Белорусский политолог: «Майданутые» перегрызутся и будут свергнуты, как Янукович, уже в этом году. *Информационное агентство REGNUM* : веб сайт. URL: https://regnum.ru/news/1781949.html (дата звернення: 02.08.2018).

[68] Лубенский А. Взгляд на АТО из Минска: локальный конфликт малой интенсивности. *РИА Новости Украина* : веб сайт. URL: http://rian.com.ua/analytics/20170120/1020-674933.html (дата звернення: 10.08.2018).

[69] Там само.

право на широку автономію (децентралізація влади та надання особливого статусу деяким районам Луганської та Донецької областей). На думку А. Сивицького, заходи, передбачені відповідними положеннями, дозволяють легалізуватися учасникам бойових угруповань «ДНР» і «ЛНР» у вигляді загонів народної міліції, а їх лідерам бути призначеними керівниками прокуратури і судів в Окремих районах Донецької і Луганської областей (ОРДЛО). Крім того, нові Мінські угоди дозволяють зберегти в руках незаконних військових формувань значний бойовий ресурс, який дуже легко можна мобілізувати в разі нового витка протистояння як між Києвом і так званими «ДНР» і «ЛНР», так і напруженості між Києвом і Москвою[70].

У свою чергу, білоруський політолог В. Карбалєвіч заявив, що заморозити конфлікт на Донбасі практично неможливо. Експерт прогнозував, що економічна неспроможність «Л/ДНР» буде генерувати соціальну напругу, і щоб уникнути соціального вибуху в регіоні, сепаратисти будуть «змазувати» проблеми за допомогою війни[71].

Білоруські «мозкові центри» досліджували і перспективи розвитку конфлікту на Донбасі. Фахівець з проблем безпеки А. Поротніков, оцінюючи позиції сторін, стверджував, що українське керівництво не зацікавлене в ескалації конфлікту з огляду на низку причин: 1) українська влада взяла курс на глибоку модернізацію всього державного механізму; 2) наступальні дії на Південному Сході не доцільні для Києва з фінансових міркувань, оскільки у разі успіху можливої наступальної операції на український бюджет важким тягарем ляже необхідність утримання та відновлення зруйнованого війною регіону; 3) «замороження» ситуації на Донбасі призведе до деградації господарства окупованих регіонів, відтоку працездатного населення, і у підсумку – до зниження мобілізаційного потенціалу терористів. З іншого боку, ескалація конфлікту, як стверджував політолог, – в інтересах Росії. Активізація військових дій на Донбасі: 1) не дозволить посилитися Україні, яка у перспективі є регіональним конкурентом Росії;

[70] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

[71] Добровольский П. Лукашенко боится, что Беларусь может повторить судьбу Украины – белорусский политолог. *Новое время* : веб сайт. URL: http://nv.ua/publications/prekrashchenie-ognya-v-donbasse-bez-mirotvorcev-nevozmozhno-belorusskiy-politolog-34150.html (дата звернення: 10.08.2018).

2) забезпечить російській владі підтримку суспільства (так, як це було під час анексії Криму); 3) поразка Росії на Донбасі спричинить вибух ентузіазму і чергову мобілізацію українського суспільства (з метою повернення Криму)[72].

Політичний оглядач інтернет-ресурсу «Белорусский партизан» І. Греков восени 2014 р. наголошував, що повернення Донбасу і Криму неможливе без відкритої і повномасштабної війни з Росією, до якої Україна не готова і не зможе підготуватися найближчим часом. Експерт вважав, «смішними і наївними» сподівання на те, що погіршення економічної ситуації на цих територіях викличе антиросійську революцію і «повернення в Україну», як і сподівання на занепад Росії. Він передбачав зачистку Криму і Донбасу від «антиросійського елементу» та боротьбу із незадоволеними економічними методами. При цьому І. Греков зазначав, що доля самої України в нинішніх умовах також залишається вкрай непередбачуваною, оскільки немає гарантій того, що суспільство протягом наступних років буде здатне подолати внутрішню кризу і встановити консолідовану демократію, відповідно, зберегти свою державність[73].

А. Поротніков вважав, що після анексії Криму і розв'язання війни на Донбасі Кремль не зможе відступити назад, оскільки самозомбована ідеєю величі і могутності Росії частина політичних еліт буде і надалі реалізовувати імперський проект, невід'ємною складовою частиною якого є Україна. Крім того, тривале перемир'я на Донбасі актуалізує питання Криму та різних проблем всередині самої Росії. Навіть якщо Росія встановить свій контроль над Україною, то ціна такого успіху буде величезною і в матеріальному, і в демографічному, і в політичному планах[74].

Білоруські аналітики сходилися на думці, що всі основні пункти Мінських угод – припинення вогню; відведення важких озброєнь; забезпечення моніторингу та верифікації режиму припинення вогню і відведення важких озброєнь з боку ОБСЄ; діалог про проведення місцевих виборів і про майбутнє регіону; про звільнення та обмін усіх

---

[72] Поротников А. Заморозка vs эскалация. Две противоположные ставки. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/express/5688.html (дата звернення: 10.08.2018).

[73] Греков И. Иллюзия «минского мира». *Center for Political Analysis and Prognosis* : веб сайт. URL: http://ceapp.info/2014/09/illyuziya-minskogo-mira (дата звернення: 10.08.2018).

[74] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

заручників – виконані лише частково. Обидві сторони конфлікту не ставляться до угод з належною повагою і слабо довіряють намірам один одного. Водночас, безперечним досягненням Мінських угод стало значне послаблення інтенсивності боїв, що дозволило зберегти життя людей та інфраструктуру регіону і трохи знизити градус напруги. Загалом, Мінські угоди не принесли Україні мир, але, очевидно, призупинили війну[75].

Аналітик BISS Д. Мельянцов вважав, що Росія отримала більше вигоди від Мінських переговорів «нормандської четвірки», оскільки просунула свою вимогу про спеціальний статус для бунтівних територій – за угодою Україна зобов'язується брати на себе соціальне забезпечення, але при цьому «ДНР» і «ЛНР» отримали право взаємодіяти з Росією за своєю ініціативою. Все це видається так, вважав експерт, ніби «Україні просто викрутили руки». На думку експерта, за підсумками саміту стороною, що програла, є Україна. Мінську угоду аналітик назвав невигідною для України. Також він зазначив, що забезпечити виконання домовленостей дуже складно або взагалі неможливо через відсутність у цій угоді гарантій імплементації (не вказано, які санкції чекають на порушників)[76].

Як вважав експерт «Ліберального клубу» В. Можейко, найскладнішими для виконання пунктами Мінських угод залишаються конституційна реформа в Україні і будь-яка реінтеграція території конфлікту в соціально-економічний і політичний простір України, оскільки до цього не готові ані населення, ані еліти всіх сторін. У свою чергу, директор інформаційно-просвітницького закладу «Актуальна концепція» (Мінськ) О. Шпаковський зазначав – з огляду на будівництво у псевдореспубліках «власної суверенної державності», – «чим довше вони перебуватимуть поза українським контекстом, тим складніше їх буде згодом реінтегрувати»[77]. На думку експертів «Мінського діалогу»[*], одним із можливих

---

[75] Можейко В. Между миром и войной. Что за год Минские соглашения принесли Украине и Беларуси. *Беларусский журнал* : веб сайт. URL: http://journal-by.com/news/mezhdu-mirom-i-voynoy-chto-za-god-minskie-soglasheniya-prinesli-ukraine-i-belarusi-589 (дата звернення: 10.08.2018).

[76] Белорусский политолог: Украине просто выкрутили руки. *Белорусский партизан* : веб сайт. URL: http://www.belaruspartisan.org/politic/295239/ (дата звернення: 10.08.2018).

[77] Лубенский А. Взгляд на АТО из Минска: локальный конфликт малой интенсивности. *РИА Новости Украина* : веб сайт. URL: http://rian.com.ua/analytics/20170-120/1020674933.html (дата звернення: 10.08.2018).

[*] Експертна ініціатива «Мінський діалог» розпочала свою роботу в березні 2015 р. як неурядовий форум з тематики міжнародних відносин і безпеки на європейському

шляхів реінтеграції сепаратистських утворень є детінізація і легалізація існуючої торгівлі між Україною і ОРДЛО, що не тільки підштовхуватиме місцеві еліти до повернення у політичне поле України, а й ліквідує контрабандний товарообіг[78].

На конференції експертної ініціативи «Мінський діалог» була висловлена думка, що головним викликом для врегулювання конфлікту на Донбасі є відсутність моделі компромісу і політичної волі всіх сторін. Коли політичної волі буде достатньо на повне виконання військової частини Мінських угод, необхідним буде вироблення дорожньої карти для виконання інших пунктів. У такому разі буде необхідне оновлення Мінських угод, оскільки нинішня їхня політична частина, на думку експертів «Мінського діалогу», видається неприйнятною для жодної зі сторін. Водночас аналітики констатували, що альтернативи Мінським угодам наразі немає[79].

На сучасному етапі значна частина білоруських політологів вважають, що мінський переговорний майданчик (переговорний формат щодо врегулювання конфлікту на Сході України, що виражається в регулярних зустрічах Тристоронньої контактної групи (Росія, Україна, ОБСЄ), покликаний забезпечити імплементацію Мінських угод, вичерпав себе[80]. «Сьогодні практично весь потенціал переговорного майданчика використаний – заявляв координатор дослідницької програми «Зовнішня політика Білорусі» експертної ініціативи «Мінський діалог» Д. Мельянцов – конфлікт в Україні перетворюється в затяжний, і подальші переговори в рамках існуючого формату дають лише скромні

континенті. Місія ініціативи – надавати відкритий і якісний дискусійний і дослідницький майданчик без геополітичних розділових ліній. Регулярні конференції «Мінського діалогу» збирають у столиці Білорусі провідних експертів з Європейського Союзу, Росії, східноєвропейських країн і США, а також дипломатів і представників міжнародних організацій. У роботі конференцій беруть участь і високопоставлені офіційні особи РБ. Більшість дискусій у рамках «Мінського діалогу» проходять у закритому для преси режимі, що сприяє більш відкритого обміну думками.

[78] Можейко В. Какие возможности и перспективы открывает для Беларуси конфликт на Донбассе? *Заўтра тваёй краіны* : веб сайт. URL: http://www.zautra.by/art.php?sn_nid=20648 (дата звернення: 10.08.2018).

[79] Можейко В. Между миром и войной. Что за год Минские соглашения принесли Украине и Беларуси. *Беларусский журнал* : веб сайт. URL: http://journalby.com/news/mezhdu-mirom-i-voynoy-chto-za-god-minskie-soglasheniya-prinesli-ukraine-i-belarusi-589 (дата звернення: 10.08.2018).

[80] Фёдоров А. Беларусь исчерпала ресурс пассивного миротворчества. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/article/20170126/1485412116-belarus-ischerpala-resurs-passivnogo-mirotvorchestva (дата звернення: 10.08.2018).

результати»[81]. На цьому фоні білоруське керівництво[*] почало просувати ідею про формування в Мінську нового переговорного майданчика міжнародного рівня між Сходом і Заходом, де вирішення російсько-українського військового конфлікту на Донбасі буде лише одним із завдань[82]. Ідея була підхоплена експертним середовищем, яке почало розглядати «Мінський процес» як потенційно можливий переговорний формат щодо сприяння зниженню напруженості у відносинах між Росією і Заходом, який повинен локалізуватися в Білорусі[83]. На думку Д. Мельянцова, Мінськ може ініціювати проведення конференції, яка б звернулася до цих першочергових питань і стала б логічним продовженням діяльності миротворчого майданчика з врегулювання конфлікту в Україні. До головних завдань «Мінського процесу» на початковому етапі експерт відносить: детальний аналіз сприйняття загроз з боку всіх учасників протистояння і зацікавлених сторін (США, Росія, ЄС, Україна та інші країни «Східного партнерства»); визначення ключових уразливостей у трикутнику США–ЄС–Росія, а також критичних загроз («червоних ліній»), здатних викликати озброєне зіткнення; вироблення деталізованих заходів щодо деескалації та запобігання інцидентів; вироблення нових заходів для зміцнення довіри між ключовими

[81] Мельянцов Д. Минский процесс: можно ли развить успех минской переговорной площадки? Аналитическая записка № 3. *Минский диалог* : веб сайт. URL: http://minskdialogue.by/research/analitycs-notes/minskii-protcess-mozhno-li-razvit-uspekh-minskoi-peregovornoi-ploshchadki (дата звернення: 13.08.2018).

[*] 21 листопада 2016 р. в Мінську на зустрічі з делегацією Комітету з політики і безпеки Ради Євросоюзу О. Лукашенко заявив: «Свого часу для розрядки у відносинах між Заходом і Сходом потрібен був Гельсінський процес, який в результаті привів до створення ОБСЄ. Давайте, щоб поліпшити атмосферу взаємин держав, подумаємо про оновлення Гельсінського процесу і спробуємо запустити миротворчий процес, можливо «мінський процес». Цю ж думку в грудні 2016 р. на засіданні Ради міністрів закордонних справ країн ОБСЄ в Гамбурзі повторив глава МЗС РБ В. Макей: «Важливо започаткувати осмислення нових правил формування багатополярності за безумовної поваги інтересів один одного. В разі необхідності – підключити до цього процесу міжнародне експертне співтовариство. Білорусь готова організувати відповідні зустрічі в Мінську».

[82] Коровенкова Т. Минский процесс. Беларусь ищет точку равновесия в конфликте Москвы и Запада. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/article/20170510/1494395963-minskiy-process-belarus-ishchet-tochku-ravnovesiya-v-konflikte-moskvy-i (дата звернення: 13.08.2018); Власти рассчитывают повысить статус Минска в качестве переговорной площадки по вопросам безопасности. *Belarus in Focus* : веб сайт. URL: https://belarusinfocus.info/by/mizhnarodnyya-adnosiny/vlasti-rasschityvayut-povysit-status-minska-v-kachestve-peregovornoy (дата звернення: 13.08.2018).

[83] Мельянцов Д. Минский переговорный балкон. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/express/6347.html (дата звернення: 13.08.2018).

гравцями[84]. У разі реалізації такого сценарію викликом перед Україною буде пошук союзників і результативне відстоювання власних інтересів в умовах можливої зміни геополітичних інтересів учасників процесу.

У середовищі білоруських політичних експертів на повний голос звучала жорстка критика позиції європейських країн стосовно врегулювання збройного конфлікту на Донбасі. Поширеною була думка, що Європа є тією стороною, якій необхідно завершити цей конфлікт якомога швидше і не допустити його розростання. Аналітик Д. Мельянцов вважав, що коли з'явиться можливість швидко покінчити з цим конфліктом, Європа може поступитися інтересами України[85]. А. Сивицький (Центр стратегічних і зовнішньополітичних досліджень) заявив, що внаслідок підписання Мінських нормандських угод «як мінімум дві провідні європейські держави» капітулювали перед агресивною політикою Росії і фактично визнали пострадянський простір як зону її привілейованих інтересів[86]. Про відсутність у країн Заходу прагнення розв'язати конфлікт на Донбасі говорив і С. Шушкевич[87]. У таких умовах Україна потребувала певних гарантій безпеки та фінансової підтримки, яку, на думку старшого наукового співробітника Інституту філософії Академії наук Білорусі А. Дзерманта, могли надати лише США[88].

Втрата контролю над частиною території (Крим, ОРДЛО), як відмічає TUT.BY, призвела до появи ще однієї загрози – зменшення кількості населення України з 45,4 до 42,6 млн осіб. Падіння і без того низького рівня життя населення стимулює громадян України до виїзду за кордон, через що очікуване економічне зростання стає дедалі примарнішим[89].

---

[84] Мельянцов Д. Минский процесс: можно ли развить успех минской переговорной площадки? Аналитическая записка № 3. *Минский диалог* : веб сайт. URL: http://minskdialogue.by/research/analitycs-notes/minskii-protcess-mozhno-li-razvit-uspekh-minskoi-peregovornoi-ploshchadki (дата звернення: 13.08.2018).

[85] Белорусский политолог: Украине просто выкрутили руки. *Белорусский партизан* : веб сайт. URL: http://www.belaruspartisan.org/politic/295239/ (дата звернення: 10.08.2018).

[86] Мир после перемирия. Условия и перспективы / Паньковский А., Поротников А., Сивицкий А., Федута А. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/discussions/5727.html (дата звернення: 09.08.2018).

[87] Станислав Шушкевич: «Никаких Будапештских соглашений не было – был меморандум, заявление, и то, что его не довели до соглашения, – прокол доверчивых людей». *Бульвар Гордона* : веб сайт. URL: http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s603/stanislav-shushkevich-nikakih-budapeshtskih-soglashenij-ne-bylo-byl-memorandum-zajavlenie-i-to-chto-ego-ne-doveli-do-soglashenija-prokol-doverchivyh-ljudej.html (дата звернення: 10.08.2018).

[88] Донбасс, АТО и фактор Трампа. *РИА Новости Украина* : веб сайт. URL: https://rian.com.ua/analytics/20170121/1020699963.html (дата звернення: 13.08.2018).

[89] Три года спустя. Итоги революции в Украине. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/economics/532713.html (дата звернення: 17.08.2018).

У 2014 та 2015 рр. більш ніж 100000 українців з Донбасу переїхали до Білорусі, збільшивши населення країни більш ніж на 1%. Мігранти з України не мають статусу біженців, оскільки Україна формально не перебуває у стані війни. Більшість із них отримали право на постійне або тимчасове проживання в Білорусі. Міграція певною мірою заохочується Білоруссю – уряд надає вимушеним переселенцям близько 250–300 доларів США одноразово, вони мають доступ до соціальних послуг, таких як дитячі садки, школи та лікарні. Білоруська влада сподівається, що українські біженці допоможуть врятувати аграрний сектор країни, оскільки він продовжує занепадати. Незважаючи на низьку зарплату, велика кількість мігрантів поселилася у сільській місцевості, де деякі навіть безкоштовно отримали житло[90].

Позиція великих держав щодо гарантування територіальної цілісності України. Предметом аналізу білоруських think tanks стали і зобов'язання ключових світових держав щодо гарантування територіальної цілісності України. Позиції білоруських експертів щодо Будапештського меморандуму, який гарантував суверенітет України і Білорусі за відмову від ядерної зброї, кардинально відрізняються – від заперечення існування документа до визнання його юридичної ваги.

С. Шушкевич не вбачав у позиції США і Великобританії зради України. Він вважав, що «ніяких Будапештських угод не було. Був меморандум, декларація… протокол про наміри», який не перейшов у юридичну площину. Вину за відсутність відповідного договору С. Шушкевич поклав на тогочасне керівництво України, дії якого назвав «проколом довірливих людей»[91]. Опозиційний політичний діяч М. Статкевич розкритикував підписантів Будапештського меморандуму, а сам документ назвав «не вартим навіть паперу, на якому він був написаний»[92]. На його думку, санкції за анексію Криму мали символічний характер. Тільки військова боротьба українців за Донбас і загибель

[90] Astapenia R. Migrants from Eastern Ukraine Put Pressure on Belarus. *Belarus Digest* : веб сайт. URL: https://belarusdigest.com/story/migrants-from-eastern-ukraine-put-pressure-on-belarus/ (дата звернення: 21.08.2018).

[91] Станислав Шушкевич: «Никаких Будапештских соглашений не было – был меморандум, заявление, и то, что его не довели до соглашения, – прокол доверчивых людей». *Бульвар Гордона* : веб сайт. URL: http://bulvar.com.ua/gazeta/archive/s603/stanislav-shushkevich-nikakih-budapeshtskih-soglashenij-ne-bylo-byl-memorandum-zajavlenie-i-to-chto-ego-ne-doveli-do-soglashenija-prokol-doverchivyh-ljudej.html (дата звернення: 10.08.2018).

[92] Статкевич Н. Угроза для Беларуси существует только с одной стороны. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/10/1/225121/ (дата звернення: 09.08.2018).

цивільного літака з великою кількістю європейців на борту привели до більш серйозних санкцій стосовно РФ[93].

Схожої позиції дотримувався завідувач Центру спеціальних історичних наук і антропології Інституту історії Національної академії наук Республіки Білорусь В. Голубєв. 15 липня 2017 р. на VII з'їзді білорусів світу в Мінську він заявив, що «задекларовані раніше гарантії [безпеки] з боку європейських держав і Росії щодо України (Будапештський меморандум – *М.Г.*] виявилися простими заявами, щоб скоріше вивести ядерну зброю»[94].

Риторичне запитання з приводу «правової сили Будапештського меморандуму у ситуації війни Росії проти України» поставив у відкритому листі до посла Великої Британії у Білорусі Б. Бакнелла білоруський політичний аналітик В. Подгол[95].

На противагу попереднім заявам, координатор правозахисного руху «Наша Беларусь» І. Лєднік відстоював позицію, що Будапештський меморандум про гарантії безпеки – міждержавний документ, який гарантує дотримання положень Заключного акта ОБСЄ, Статуту ООН і Договору про нерозповсюдження ядерної зброї з боку Росії, США і Великобританії стосовно України, Білорусі та Казахстану. На думку експерта, у справі деокупації Криму Україні слід дотримуватися чіткого алгоритму: «наша територія окупована, мілітаризована, і це є причиною масового порушення прав людини. Вимагаємо затвердження щодо АРК і Сходу України юрисдикції міжнародного права і реалізації гарантій безпеки за Будапештським меморандумом»[96].

Утім, незважаючи на розмаїття думок з приводу Будапештського меморандуму, більшість білоруських експертів погоджувались із тим, що його невиконання призвело до агресії проти України, початку

---

[93] Статкевич Н. Угроза для Беларуси существует только с одной стороны. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/10/1/225121/ (дата звернення: 09.08.2018)..

[94] Историк Валентин Голубев: внутри нации назрел ментальный запрос на самосознание. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/new/20170716/1500187506-istorik-valentin-golubev-vnutri-nacii-nazrel-mentalnyy-zapros-na (дата звернення: 13.08.2018).

[95] Подгол В. Брюсу Бакнеллу – мы помним Будапештский меморандум. А вы? *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/rubrics/opinion/2015/03/29/ic_articles_410_188566 (дата звернення: 13.08.2018).

[96] Ледник И. Крым и Донбасс освободит Будапештский меморандум. *Беларуская Праўда* : веб сайт. URL: https://belprauda.org/krym-i-donbass-osvobodit-budapeshtskij-memorandum/ (дата звернення: 13.08.2018).

насильницької зміни кордонів у Європі і появи нових загроз для регіональної та глобальної безпеки.

У спільній українсько-білоруській дискусійній записці «Аудит зовнішньої політики: Україна–Білорусь» зазначалося, що Україна в умовах постійних бойових дій на Сході країни і не маючи гарантій безпеки від жодної великої держави після фактичної відмови країн-підписантів Будапештського меморандуму від надання таких, опинилася в ситуації, коли на перше місце для неї вийшла необхідність вибудувати нову безпекову модель у регіоні[97].

У контексті дискусій щодо вироблення нової системи регіональної безпеки у Центральній та Південно-Східній Європі, що поширювалося б і на Україну, у експертному середовищі Білорусі активно обговорювалася ідея створення Балто-Чорноморського союзу. Сайт «Хартыя'97» публікував статті про форум державних діячів Балто-Чорноморського регіону, що відбувся 01 грудня 2016 р. у Києві, та про створення Міжнародного центру Балто-Чорноморських досліджень[98], а сайт «Белорусский партизан» називав створення Литовсько-польсько-української бригади (LITPOLUKRBRIG)[*] та проведення у грудні 2016 р. оціночних навчань Common Challenge-16 початком реалізації проекту на військовому рівні[99].

Питання України і російсько-українського конфлікту на Донбасі були ключовими в ході дискусії «Геополітична ситуація в Міжмор'ї (Intermarium) і її вплив на права людини в Білорусі» (вересень 2016 р., Варшава, Польща) за участі експертів з Білорусі, Польщі та України. Більше того, лідер громадянської кампанії «Європейська Білорусь» А. Санніков заявив, що однією із підстав для економічної і військової інтеграції у Балто-Чорноморському регіоні є «війна, яку Росія розв'язала проти України і … проти Європи»[100].

---

[97] Бетлій О., Прейгерман Є. Аудит зовнішньої політики: Україна–Білорусь. Дискусійна записка. К., 2016. С. 6. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11-551/Aud_Ukr_Bilorus_ukr_net%20%281%29.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 09.08.2018).

[98] Новое дыхание Балто-Черноморской инициативы. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/12/3/233196/ (дата звернення: 13.08.2018).

[*] Створення бригади є частиною плану підтримки України, прийнятого на Уельському саміті НАТО (4–5 вересня 2014 р., Ньюпорт, Уельс, Велика Британія).

[99] Проект Междуморья заработал. Пока на военном уровне. *Белорусский партизан* : веб сайт. URL: http://www.belaruspartisan.org/politic/369453/ (дата звернення: 13.08.2018).

[100] Концепция Междуморья – ответ на российскую угрозу. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/9/29/224861/ (дата звернення: 13.08.2018).

Загалом у середовищі білоруських прозахідних експертів і ЗМІ переважало позитивне або нейтральне ставлення до ідеї створення Міжмор'я, тоді як проросійські експерти оцінювали проект у російському ключі – як «русофобську структуру», «потужний антиросійський блок»[101]. У цьому контексті яскравим прикладом такого ставлення є оцінка білоруського політичного експерта П. Петровського, який на радіо «Sputnik Беларусь» заявив: «Якщо подивитися в історію, то Балто-Чорноморський союз замислювався як русофобський, агресивний перешийок з країн, які мали запобігати співпраці Росії із Західною Європою. Балто-Чорноморський проект – це союз держав, які не відбулися… Це … інструмент психологічної війни, свого роду симулякр»[102].

Незважаючи на різні підходи до трактування можливих інтеграційних процесів на території, що простягається між Балтійським і Чорним морями, ймовірність появи тут військово-політичних та економічних союзів є доволі високою, і це є додатковим геополітичним викликом для України.

Російська анексія Криму та розпалювання протистояння на Донбасі стало не лише викликом для України, а й мало наслідки у регіональному і глобальному масштабах. У звіті Ліберального клубу та Центру Острогорського (за результатами спільної конференції, травень 2015 р.) наголошувалося, що наявність розподільних ліній та дефіцит довіри спонукали відповідних акторів розглядати кризу в Україні через призму власних інтересів без урахування загальної картини. Автори звіту наголошували на низці положень, що так чи інакше стосувалися майбутнього України:

1. Політичне врегулювання ситуації в Україні та в регіоні взагалі неможливе. І в умовах, коли геополітична напруга залишається високою, а воюючі держави і надалі готові відстоювати свої інтереси з допомогою зброї, припинення бойових дій на Донбасі є найвищим пріоритетом.

2. Регіональна інтеграція після кризи в Україні можлива, але, щоб бути життєздатними і привабливими, ці проекти мають уникати посилення розподільних ліній і забезпечувати геополітичну та

[101] Веретенников В. Украина и Польша хотят воскресить антироссийский геополитический проект. *Взгляд. Деловая газета* : веб сайт. URL: https://vz.ru/politics/2016/11/17/844160.html (дата звернення: 13.08.2018).

[102] Политолог: Балто-Черноморский союз это фейк. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/radio/20161204/1026379187/balto-chernomorskij-sojuz-eto-fejk.html (дата звернення: 13.08.2018).

геоекономічну взаємодоповнюваність. Створення довіри між регіональними суб'єктами та зацікавленими сторонами є ключовим моментом для деескалації в регіоні. Пріоритетним має бути поглиблене спілкування через розподільні лінії з акцентом на технічні, а не геополітичні проблеми.

3. Стійка безпека в регіоні не може бути побудована без Росії. Неможливо ефективно розв'язати економічні проблеми України в короткостроковій перспективі без Росії.

4. Ефективне врегулювання кризи потребує активного залучення всіх учасників – ЄС, Росії, США та відповідних країн.

5. Концепція «Великої Європи» від Лісабону до Владивостока залишається абстрактною, оскільки незрозуміло, наскільки ця концепція можлива без розв'язання кримської проблеми[103].

Проведення миротворчої місії на Донбасі. Для розв'язання конфлікту на Сході України, як вважав А. Сивицький, необхідне проведення комплексної Миротворчої місії за мандатом ООН, що поєднувала б військово-політичний, поліцейський компоненти, а також елементи постконфліктного відновлення зруйнованої соціальної та економічної інфраструктури Донбасу. А. Сивицький розробив механізм санкціонування Миротворчої місії ООН на Сході України, яка передбачала декілька етапів:

1. Прийняття Верховною Радою України, відповідно до Конституції України, рішення про проведення миротворчої операції за участі збройних сил інших держав на території України.

2. Ініціювання консультацій у Секретаріаті ООН з метою стратегічної оцінки подій і вироблення найбільш ефективних заходів реагування на кризу з боку міжнародного співтовариства.

3. Після консультацій Секретаріат ООН може спрямувати технічну місію на Схід України для огляду загальної обстановки і вироблення рекомендацій щодо безпеки, політичної, військової та гуманітарної ситуації, стану дотримання прав людини і аналізу можливих наслідків цих факторів для операції.

---

[103] Another Yalta is Impossible (Non-paper). *Минский диалог* : веб сайт. URL: http://minskdialogue.by/Uploads/Files/%D0%98%D1%81%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F/%D0%A0%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%B9%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82/%D0%9F%D0%94%D0%A4%D0%BA%D0%B8/Another%20Yalta%20is%20Impossible_eng.pdf (дата звернення: 13.08.2018).

4. Підготовка Генеральним секретарем ООН доповіді для Ради Безпеки ООН на основі власних даних та звітів моніторингових груп ОБСЄ, Міжнародного Червоного Хреста, Human Rights Watch та інших міжнародних організацій. У доповіді будуть представлені відповідні варіанти для розгортання операції з підтримки миру з урахуванням її масштабів і ресурсів. Крім того, доповідь повинна містити інформацію про фінансові наслідки і попередній кошторис витрат.

5. Голосування в Раді Безпеки ООН за Резолюцію з проведення миротворчої операції на Сході України. Цей етап найпроблемніший, оскільки Росія має намір блокувати прийняття резолюції. Щоб обійти вето Росії, аналітик запропонував використати Резолюцію 377 А «Єдність заради миру» («Uniting for Peace»)[*], яка створила механізм «надзвичайної спеціальної сесії», що може бути скликана в разі, коли Рада Безпеки ООН, через розбіжності між її членами, не може прийняти одностайне рішення[104].

До мандату гіпотетичної Миротворчої місії на Донбасі, як вважав аналітик, можуть бути занесені такі положення: формування умов для переговорів і інших заходів щодо мирного врегулювання конфлікту; створення спеціального інформаційного центру миротворчої операції за участю представників усіх зацікавлених сторін; сприяння виконанню мандата спеціальної моніторингової групи ОБСЄ й інших міжнародних організацій; моніторинг і контроль за виконанням угоди про припинення вогню і створенням демілітаризованої зони; встановлення повного і ефективного контролю за ділянкою російсько-українського кордону; розпуск незаконних збройних формувань ополчення, роззброєння та сприяння реінтеграції колишніх комбатантів, репатріація іноземних найманців; відновлення законності, правопорядку, нормального функціонування громадських і державних інститутів; сприяння формуванню

[*] Відповідно до цієї Резолюції Генеральна Асамблея ООН «постановляє, що, якщо Рада Безпеки, через розбіжність позицій постійних членів буде не в змозі виконати свій головний обов'язок з підтримання міжнародного миру та безпеки у випадках, коли є підстави вбачати загрозу миру, порушення миру або акт агресії, Генеральна Асамблея повинна негайно переглянути це питання, щоб зробити членам Організації необхідні рекомендації щодо колективних заходів, включаючи – в разі порушення миру або акту агресії – застосування, коли це необхідно, збройних сил для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки».

[104] Сивицкий А. Миротворческая операция на востоке Украины: предпосылки, контекст, необходимые условия и мандат миссии (2015). *Центр стратегических и внешнеполитических исследований* : веб сайт. URL: http://csfps.by/ru/posts/20150326 (дата звернення: 15.08.2018).

місцевих органів влади і органів охорони правопорядку в перехідний період; створення умов для надання гуманітарної допомоги та безпечного повернення тимчасово переміщених осіб; сприяння підготовці та контроль за проведенням виборів до місцевих органів влади; надання матеріально-технічної підтримки для відновлення критичної для життєдіяльності інфраструктури[105]. Варто відзначити, що ідея використання миротворчого контингенту ООН для розмежування сторін конфлікту і відновлення цілісності держави користується підтримкою українського політичного істеблішменту. Зокрема, вона прозвучала з вуст Президента України П. Порошенка під час його виступу на 72-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 20 вересня 2017 р.[106].

Білоруський аналітик, який нині працює в Українському інституті майбутнього, І. Тишкевич в одній зі своїх статей розглядав позитивні і негативні сторони введення Миротворчої місії. Перш за все він наголошував, що Росія як член РБ ООН і один з головних спонсорів програм утримання миру ООН може накладати вето на будь-який проект рішення, і її думка буде надзвичайно важливою під час обговорення резолюції про миротворців. І такими повноваженнями вона буде володіти до того часу, поки на рівні ООН не буде визнаною країною-агресором і прямим учасником війни на Донбасі. Тому єдиним можливим шляхом прийняття рішення в інтересах України є позбавлення РФ права голосу[107].

І. Тишкевич продемонстрував, що введення на Донбас миротворчого контингенту ООН не є панацеєю від всіх бід – навпаки, призведе до низки проблем: 1) підписання тексту Резолюції РБ ООН і мандата Миротворчої місії протиборчими сторонами (з одного боку, підпис Президента України, з іншого – «лідерів «ДНР» і «ЛНР»») призведе до легалізації терористичних організацій «ЛНР» і «ДНР» на міжнародному рівні, із усіма наслідками – можливістю самостійно вступати у відносини

[105] Сивицкий А. Миротворческая операция на востоке Украины: предпосылки, контекст, необходимые условия и мандат миссии (2015). *Центр стратегических и внешнеполитических исследований* : веб сайт. URL: http://csfps.by/ru/posts/20150326 (дата звернення: 15.08.2018).

[106] Виступ Президента України під час загальних дебатів 72-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. *Президент України. Офіційне інтернет-представництво* : веб сайт. URL: http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-pid-chas-zagalnih-debativ-72-yi-s-43442 (дата звернення: 15.08.2018).

[107] Тышкевич И. Почему украинцам лучше избавиться от иллюзий о миротворцах ООН уже сейчас. *Хвиля* : веб сайт. URL: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/pochemu-ukraintsam-luchshe-izbavitsya-ot-illyuziy-o-mirotvortsah-oon-uzhe-seychas.html (дата звернення: 15.08.2018).

з третіми країнами, відкривати гуманітарні місії зі збору допомоги, інформаційні представництва тощо; 2) після введення Миротворчої місії суверенітет над ОРДЛО буде відданий блакитним каскам ООН. Навіть після проведення виборів і формування легітимної місцевої влади Україна не матиме контролю над кордоном, оскільки постане перед необхідністю виконання домовленостей «Мінська-2»; 3) поява Миротворчої місії не приведе до автоматичного роззброєння бойовиків; 4) якщо РФ не буде визнана стороною конфлікту, то як спонсор миротворчих комбінацій може ініціювати «миротворців ОБСЄ» або «миротворців СНД» під егідою ООН; 5) поява миротворців не відновить контроль України над регіоном автоматично – поява української адміністрації на місцях, української поліції і навіть українських ЗМІ з обмеженням мовлення російських ресурсів буде можливо лише після закінчення місії. Більш того, миротворці будуть стежити за тим, щоб Україна не робила кроки, які «можуть збільшити градус напруженості» в ОРДЛО[108].

Отже, І. Тишкевич акцентував увагу на можливих негативних наслідках Миротворчої місії ООН на Донбасі – ймовірності введення в політичне поле України «Л/ДНР»; відкладення на перспективу обговорення можливості отримання дорожніх карт для членства в НАТО або ЄС; фіксація замороженого конфлікту з високою ймовірністю нової ескалації під час обговорення вектора інтеграції країни; обмеження у свободі політичного маневру для дискусії про майбутнє Донбасу (Київ не зможе на власний розсуд відмовитися від Миротворчої місії)[109].

Аналітик запропонував Україні використати цей інструмент (Миротворчу місію ООН) у своїх цілях. Перш за все, для цього потрібно терміново прийняти Закон про окуповані території і зафіксувати в українському законодавстві те, що Російська Федерація – окупант. Обговорюючи питання про введення місії, Україна має наполягати на введенні миротворчого контингенту на всі окуповані території, тобто не лише на Донбас, але і в Крим. У разі проведення виборів на окупованих територіях після введення місії Україна має послідовно відстоювати позицію про участь у голосуванні усіх мешканців Донбасу, незалежно

[108] Тышкевич И. Почему украинцам лучше избавиться от иллюзий о миротворцах ООН уже сейчас. *Хвиля* : веб сайт. URL: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/pochemu-ukraintsam-luchshe-izbavitsya-ot-illyuziy-o-mirotvortsah-oon-uzhe-seychas.html (дата звернення: 15.08.2018).

[109] Там само.

від того, де вони у цей час перебувають. Це дозволить розбавити голоси «місцевого населення» голосами тих, хто вже живе в умовах мирної України. В разі необхідності виходу з договору про Миротворчу місію без загрози потрапити під санкції І. Тишкевич пропонував використати загальноукраїнський референдум з питаннями, чи потрібен нам Донбас, і якщо так, то на яких умовах. Результати дадуть Києву потужний інструмент у переговорах з європейськими партнерами і США[110].

Збільшення військової присутності Росії біля кордонів України. Однією із важливих загроз є збільшення військової присутності Росії на західному і південно-західному напрямах. Як зазначалося у доповіді Центру стратегічних і зовнішньополітичних досліджень «Білорусь у контексті протистояння Росія–НАТО: Загрози і виклики для суверенітету, незалежності і національної безпеки. Стратегічні висновки і рекомендації», всі необхідні заходи у цьому напрямі Москва зробила ще в 2014–2015 рр., відразу після анексії Криму та дестабілізації Сходу України. Зокрема, були посилені військові угруповання в Калінінграді і Криму. Додатково до цього наприкінці 2014 р. Кремль прийняв рішення сформувати в Західному військовому окрузі нову 1-шу гвардійську танкову армію (селище Баковка, Московська область)[*] і переформувати 20-ту гвардійську загальновійськову армію (Воронеж)[**], що було

---

[110] Тышкевич И. Почему украинцам лучше избавиться от иллюзий о миротворцах ООН уже сейчас. *Хвиля* : веб сайт. URL: http://hvylya.net/analytics/geopolitics/pochemu-ukraintsam-luchshe-izbavitsya-ot-illyuziy-o-mirotvortsah-oon-uzhe-seychas.html (дата звернення: 15.08.2018).

[*] До складу 1-ї гвардійської танкової армії увійшли 4-та Кантемирівська танкова дивізія (Наро-Фомінськ), 2-га Таманська мотострілецька дивізія (Калининець, Наро-Фомінський район, Московська область), 6-та окрема танкова бригада (Муліно), 27-ма Севастопольська мото- та стрілецька бригада (Мосрентген), 112-та ракетна бригада (Шуя). За наявними даними, після переформатування окремої мотострілецької бригади в Єльні в 144-ту мотострілецьку дивізію її можуть передати до складу 1-ї гвардійської танкової армії. Це 446 танків, 525 бойових броньованих машин, 264 артилерійські системи, 12 пускових установок ОТРК «Іскандер-М», 36 протитанкових систем. У 2017 р. планується передати до складу 1-ї армії 144-ту мотострілецьку дивізію (Єльня) і ряд армійських частин, а також доповнити 2-гу мотострілецьку і 4-ту танкову дивізію до 6-полкового штату. В результаті кількість танків у 1-й армії зросте до 930 одиниць.

[**] До складу 20-ї загальновійськової армії імовірно увійшли сформована на базі 1-ї окремої танкової бригади 10-та танкова дивізія (Богучар, Воронезька область), 9-та окрема мотострілецька бригада (Богучар), 28-ма окрема мотострілецька бригада (Клинці та Займище, Брянська область), 23-тя окрема мотострілецька бригада (Валуйки і Солоті, Бєлгородська область), окрема мотострілецька бригада (Єльня, Смоленська область), 448-ма ракетна бригада (Курськ), 288-ма артилерійська бригада (Муліно, Нижегородська область). Це 123 танки, 514 бойових броньованих машин, 242 артилерійські системи, 12 пускових установок тактичного ракетного комплексу «Точка-У», 123 протитанкові системи. Після

реалізовано до кінця 2015 р. На кордоні з Естонією і Латвією дислокується 6-та загальновійськова армія (Санкт-Петербург)[*]. Додатково до цього з початку 2016 р. в Калінінградському анклаві в складі Балтійського флоту триває процес формування 11-го армійського корпусу[**] з потенціалом для подальшого нарощування сил і засобів шляхом переформування мотострілкових бригад у дивізії[111].

Таким чином, на Заході Росії в Західному військовому окрузі, як відзначають автори доповіді, відразу ж після анексії Криму та дестабілізації ситуації на Сході України було створене ударно-наступальне угруповання військ, що має в першому ешелоні переформатовану 20-ту і 6-ту загальновійськові армії, 11-й армійський корпус, а в другому ешелоні 1-шу гвардійську танкову армію. Станом на середину 2016 р. у Південному військовому окрузі було сформовано чотири дивізії, 9 бригад і 22 полки, в тому числі – дві ракетні бригади, оснащені комплексами «Іскандер-М». Додатково до кінця 2016 р. була сформована ще одна мотострілецька дивізія в Ростовській області. Якщо додати озброєння 11-го армійського корпусу, 6-ї загальновійськової армії і 76-ї десантно-штурмової дивізії ВДВ (Псков), то вийде 133 танки, 1120 бойових броньованих машин, 422 артилерійські системи, 24 пускові установки ТРК і ОТРК, 249 протитанкових систем[112]. До сухопутної складової необхідно додати і компонент Повітряно-космічних сил, представлених у регіоні. Так, Штурмова ескадрилья (Черняховськ) і 72-га авіабаза морської авіації (Чкаловськ) мають 46 бойових літаків і 20 вертольотів. 15-та бригада армійської авіації (Острів) уже має 60–64 вертольоти, з яких 40 є ударними. 549-та авіабаза армійської авіації (Пушкін) і її авіагрупи (Глебичево, Ленінградська область) мають у

формування танкової дивізії в Богучарі Збройні сили РФ у регіоні збільшаться на близько 340 танків.

[*] 82 танки, 340 бойових броньованих машин, 170 артилерійських систем, 12 пускових установок ОТРК «Іскандер-М», 126 протитанкових систем.

[**] Усього в 11-му армійському корпусі були наявні 41 танк, 448 бойових броньованих машин, 174 артилерійські системи, 12 пускових установок тактичного ракетного комплексу «Точка-У», 88 протитанкових систем.

[111] Царик Ю., Сивицкий А. Беларусь в контексте противостояния Россия–НАТО: Угрозы и вызовы для суверенитета, независимости и национальной безопасности. Стратегические выводы и рекомендации. Минск, 2016. 23 с. *Центр стратегических и внешнеполитических исследований* : веб сайт. URL: http://csfps.by/files/belarus-russia-nato.pdf (дата звернення: 15.08.2018).

[112] Там само.

своєму розпорядженні ще 18 ударних вертольотів. Нещодавно до західного кордону Росії з центральних районів були додатково передислоковані дві окремі мотострілецькі бригади, які увійшли до складу 20-ї загальновійськової армії, причому одну із них – 23-тю окрему мотострілецьку бригаду – розміщено в м. Валуйки Бєлгородської області за 20 км від українського кордону[113].

Посилення військової присутності Росії на західному і південно-західному стратегічних напрямках є необхідним тільки в тому разі, якщо Росія виношує агресивні, а не оборонні плани щодо Альянсу та регіону зіткнення з НАТО. З погляду захисту державних кордонів, прийняті Москвою заходи є надлишковими і непропорційними. Це зумовлено як відсутністю у НАТО планів щодо нападу на Російську Федерацію (включаючи Калінінградську область), так і відсутністю у Альянсу в регіоні безпосереднього зіткнення з Росією військового потенціалу, необхідного для такого гіпотетичного нападу. У цьому контексті розгортання Росією біля західних кордонів численної військової групи мало наступальний характер і ставило за мету здійснення військово-політичного тиску на Україну, Білорусь і країни НАТО. Це також підтвердило готовність Кремля застосовувати провокації для ескалації напруженості в регіоні і створювати приводи для активного втручання у внутрішні справи своїх сусідів[114].

С. Шушкевич наголошував, що існує ймовірність наступу російських військ на Україну з території Білорусі з огляду наявності там російських військових баз і прихильного ставлення білоруських військовослужбовців до росіян. На думку політика, противитися цьому залежний від Москви О. Лукашенко не зможе, а стримуючим фактором може стати осуд Заходу і можливість економічних санкцій[115].

---

[113] Царик Ю., Сивицкий А. Беларусь в контексте противостояния Россия–НАТО: Угрозы и вызовы для суверенитета, независимости и национальной безопасности. Стратегические выводы и рекомендации. Минск, 2016. 23 с. *Центр стратегических и внешнеполитических исследований* : веб сайт. URL: http://csfps.by/files/belarus-russia-nato.pdf (дата звернення: 15.08.2018).

[114] Там само.

[115] Шушкевич: если Путин пойдет на Украину через Беларусь, Лукашенко закроет глаза. *Обозреватель* : веб сайт. URL: https://www.obozrevatel.com/politics/57064-shushkevich-esli-putin-pojdet-na-ukrainu-cherez-belarus-lukashenko-zakroet-glaza.htm (дата звернення: 15.08.2018).

М. Статкевич під час дискусії «Геополітична ситуація в Міжмор'ї (Intermarium) і її вплив на права людини в Білорусі», яка пройшла 28 вересня 2016 р. у Варшаві, заявив, що розміщення Росією військ на стику білоруського, російського та українського кордонів має стратегічне значення і свідчить про агресивні плани Росії. На його думку, розташована біля міста Клинці 28-ма окрема мотострілецька бригада ЗС РФ у разі необхідності може захопити невеликий відрізок кордону в районі міста Мозир. Зважаючи на те, що далі починаються непрохідні прип'ятські болота, внаслідок такого маневру російські війська заблокують усі комунікації між Білоруссю і Україною[116].

Крім того, зростання військової загрози з боку Росії може бути пов'язане із появою на території Білорусі російської авіабази. Правда, ще до початку російсько-українського протистояння, у квітні 2013 р., О. Лукашенко заявив, що її створення неможливе, оскільки це не сприяє суверенності Білорусі. Однак з того часу російська влада неодноразово заявляла про намір розмістити базу в Білорусі, на додаток до двох уже існуючих на її території військових об'єктів[*]. Конфлікт в Україні і пов'язане з ним збільшення контингенту НАТО в країнах Балтії та Польщі зміцнили прагнення Кремля і посилили значення можливої авіабази[117]. Наразі офіційний Мінськ успішно блокує розміщення авіабази, про що свідчить відсутність заяв російських офіційних представників про створення додаткового військового об'єкта в Білорусі[118].

Як вважають аналітики Центру Острогорського Р. Астапеня, Д. Болкунєц і С. Богдан, Мінськ відмовився від створення бази, тому що це: 1) послабило б його позицію у відносинах з Москвою та показало б Заходу несамостійність Білорусі і призвело б до ще більшої військової залежності від Росії[119]; 2) Білорусь більше не могла б мати вигляд

---

[116] Статкевич Н. Угроза для Беларуси существует только с одной стороны. *Хартыя'97* : веб сайт. URL: https://charter97.org/ru/news/2016/10/1/225121/ (дата звернення: 09.08.2018).

[*] Російська радіолокаційна станція «Волга» поряд з Ганцевичами та 43-й вузол зв'язку Військово-морського флоту Росії поблизу Вілейки.

[117] Цыганкоў В. «Рэальная пагроза ў рэгіёне з разьмяшчэньнем базы ўзрасьце – і Захад ня будзе на гэта абыякава глядзець». *Радыё Свабода* : веб сайт. URL: http://www.svaboda.org/content/vyniki-hodu-avijabaza/27476929.html (дата звернення: 15.08.2018).

[118] Bohdan S. Moscow Gives Belarus Arms and Seems to Abandon Airbase Plans. *Belarus Digest* : веб сайт. URL: http://belarusdigest.com/story/moscow-gives-belarus-arms-and-seems-abandon-airbase-plans-24254 (дата звернення: 16.08.2018).

[119] Bohdan S. Russian Airbase in Belarus: a Long Story with no End in Sight? *Belarus Digest* : веб сайт. URL: http://belarusdigest.com/story/russian-airbase-belarus-long-story-no-end-sight-23334 (дата звернення: 16.08.2018).

нейтральної у російсько-українському конфлікті. Ймовірно, ця відмова, яка збіглася із обговоренням відміни західних санкцій стосовно Білорусі, також зумовлена бажанням не ускладнювати відносини зі США та Європейським Союзом[120].

Під час навчань «Захід – 2017» аналітики були стурбовані тим, що Москва могла б готуватися до нападу на Україну. Інші вважали, що Росія залишить свої війська та обладнання в Білорусі для підготовки наступу на країни Балтії. Інші стверджували, що військові навчання є приводом для окупації Білорусі. Керівник Експертної ініціативи «Минский диалог» Є. Прейгерман вважав ці сценарії дуже малоймовірними, оскільки у Росії недостатньо ресурсів для військової операції проти України, і особливо проти країн-членів НАТО у Балтії. На його думку, «нагнітання істерії» навколо цього питання мало проілюструвати союзникам цих країн, перш за все Вашингтону, свою стратегічну уразливість з метою забезпечення більшої військової та фінансової підтримки[121].

Проросійські білоруські політологи, коментуючи заяву спікера Генштабу Збройних сил України полковника В. Волошина про можливість прориву російських військ до Калінінграда із захопленням території Польщі і Литви, займали позицію Російської Федерації. Політичний експерт С. Уралов назвав озвучені в Києві звинувачення на адресу Москви «провокацією» і «форменим свинством»[122], а політолог В. Корнілов заявив, що подібні оцінки робляться експертами, які не розуміють суті російсько-білоруських відносин[123].

Військовий аналітик А. Поротніков вважав, що в ході російсько-білоруських військових навчань «Захід – 2017» була висока ймовірність політичних та інформаційних провокацій з боку Росії і вкрай невелика (але не нульова) ймовірність провокацій, пов’язаних з порушенням

---

[120] Астапеня Р., Болкунец Д. Белорусско-российские отношения на фоне конфликта в Украине. Аналитический документ 5. Минск–Лондон, 2016. С. 7–8. URL: https://belarusdigest.com/papers/belarus-russia-relations-ru.pdf (дата звернення: 17.08.2018).

[121] Preiherman Ya. The Real Challenge of Zapad–2017 Exercises. *Минский діалог* : веб сайт. URL: http://minskdialogue.by/en/research/opinions/the-real-challenge-of-zapad-2017-exercises (дата звернення: 17.08.2018).

[122] Политолог: выпады Киева об учениях «Запад–2017» – это свинство. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/radio/20170905/1030637090/politolog-vypady-kieva-ob-ucheniah-zapad-2017-eto-svinstvo.html (дата звернення: 17.08.2018).

[123] Эксперт о заявлениях главы СБУ и истерии вокруг учений. *Спутник Беларусь/Belarus* : веб сайт. URL: https://sputnik.by/radio/20170905/1030646204/expert-o-zayavleniyah-glavy-sbu-ukrainy-i-isterii-vokrug-ucheniy.html (дата звернення: 17.08.2018).

повітряного простору України російськими літаками з метою провокації української сторони на застосування зброї. Аналітик прогнозував жорстку реакцію України у цьому випадку, аж до знищення порушників. У разі знищення повітряних суден Росія могла звинуватити Україну в нападі на «союзну державу» і вимагати від Мінська зворотної реакції[124]. Незважаючи на те, що ці прогнози не справдилися, Україні потрібно докласти зусиль, щоб не допустити таких провокацій у майбутньому, а в разі їх здійснення бути готовою до адекватної реакції.

Одним із суттєвих викликів, який може постати перед Україною найближчим часом, є *узаконення приватних військових компаній* (далі – ПВК) у Російській Федерації. Білоруський політолог С. Марцелєв наголошував, що ПВК, які він визначав як «комерційні структури, укомплектовані висококваліфікованими військовими фахівцями, контрольовані державою і які діють в інтересах держави», в сучасних умовах нарівні із силами спеціальних операцій і інформаційною війною є інструментами так званих «гібридних воєн»[125]. У РФ de facto діє низка «приватних армій». Наприклад, російська ПВК «РСБ-Групп» «спеціалізується на здійсненні озброєної охорони і захисті усіх форм власності за межами РФ у зонах з високою терористичною активністю і нестабільною політичною ситуацією»[126], а ПВК «Moran Security Group» спеціалізується на озброєному супроводі морських перевезень та боротьбі з морським піратством[127].

Вище російське керівництво розуміло необхідність використання в сучасній змішаній (гібридній) війні інших інструментів, крім збройних сил. У 2012 р прем'єр-міністр РФ В. Путін схвалив створення приватних військових компаній. На його думку, вони «є інструментом реалізації національних інтересів без прямої участі держави». Роком пізніше

---

[124] Юрин Г. Андрей Поротников: «Запад–2017» может поставить Беларусь перед геополитическим выбором. *Беларуская Праўда* : веб сайт. URL: https://belprauda.org/andrej-porotnikov-zapad-2017-mozhet-postavit-minsk-pered-zhestkim-vyborom/#pretty (дата звернення: 17.08.2018).

[125] Марцелев С. Частные военные компании как инструмент экспансионистской политики Российской Федерации // VARTA Belarus Security Magazine. 2016. № 1 (сентябрь). С 8. URL: https://www.bsblog.info/varta-magazine-1/ (дата звернення: 17.08.2018).

[126] О компании. *РСБ-Групп. Боевые тактические системы* : веб сайт. URL: http://www.glamax.org/about/ (дата звернення: 17.08.2018).

[127] О компании. *Moran Security Group* : веб сайт. URL: http://moran-group.org/ru/about/index (дата звернення: 17.08.2018).

начальник Генштабу РФ В. Герасимов сформулював доктрину*, у якій до інструментів забезпечення інтересів Росії відніс використання ПВК у взаємодії зі збройною опозицією, які дозволяють створити постійно діючий фронт на всій території протиборчої держави[128].

У 2014 р. депутати Держдуми РФ внесли законопроект про ПВК, але, незважаючи на підтримку В. Путіна, уряд відхилив його. У 2016 р. на розгляд Держдуми РФ було внесено нову версію законопроекту «Про приватну військово-охоронну діяльність», який, у разі його прийняття, відкриє шлях для роботи приватних військово-охоронних організацій (ПВОО) РФ за кордоном. Як писав С. Марцелєв, лобіст закону – приватна юридична фірма «Tenzor Consulting Group» – стверджувала, що легалізація приватних воєнізованих структур дозволить Росії легально втручатися в збройний конфлікт на Донбасі, не вдаючись до допомоги Збройних сил РФ[129].

Енергетична безпека. Експертне середовище Білорусі відмічало зростання енергетичної безпеки України за рахунок зниження залежності України від поставок російського газу. Офіційна відмова українського уряду у листопаді 2015 р. закуповувати газ у Росії мала не тільки політичний, а й економічний ефект. По-перше, ціна на реверсний російський газ, що формально купувався у європейських газових трейдерів, була приблизно на 10% нижча, ніж у разі купівлі напряму. По-друге, реверсні поставки дозволили збільшити доходи «Нафтогазу» України за транзит. Завдяки їм європейські фірми стали купувати у Росії більше газу, а значить, виросли і обсяги прокачування блакитного палива територією України. Крім того, ця схема дала Україні додатковий козир

* Остання редакція воєнної доктрини РФ від 2014 р., в свою чергу, серед зовнішніх загроз називає «встановлення в сусідніх державах режимів, політика яких загрожує інтересам Росії, в тому числі внаслідок повалення легітимних органів державної влади, політика яких загрожує інтересам Російської Федерації». Зважаючи на те, що інтерпретація поняття «легітимний уряд» зазвичай значно відрізняється у протиборчих сторін конфлікту, російські ПВК зможуть брати участь у локальному конфлікті на боці сторони, підтримуваної урядом РФ.

[128] Марцелев С. Частные военные компании как инструмент экспансионистской политики Российской Федерации // VARTA Belarus Security Magazine. 2016. № 1 (сентябрь). С 8. URL: https://www.bsblog.info/varta-magazine-1/ (дата звернення: 17.08.2018).

[129] Так само

у суперечці з Росією навколо газового контракту 2009 р. та щодо прямих поставок газу у так званих «ЛНР» і «ДНР»[130].

Але ситуація, що склалася, у довгостроковій перспективі приховує серйозні ризики для України. Інтернет-ресурс tut.by писав, що у 2019 р., коли закінчиться транзитний контракт з «Газпромом», Росія може «перекинути» поставки газу на інші напрямки. У європейців буде менше можливостей організувати реверс за сьогоднішньою схемою. «Нафтогаз» буде змушений шукати нові джерела газу, але вже позбудеться «транзитного» козиря під час укладання нового контракту з російським газовим монополістом»[131]. Щоб не допустити такого сценарію, Україна має потурбуватися про розвиток спільної транспортної інфраструктури з ЄС і будівництво нових трубопроводів у Польщу.

У цьому контексті важливо враховувати, що між урядом Білорусі і «Газпромом» ведуться переговори про можливість будівництва на території Білорусі другої «нитки» газопроводу «Ямал–Європа» – газопроводу «Ямал–Європа–2». Зрозуміло, що в разі реалізації цього проекту частина російського газу піде в обхід України з подальшими наслідками – економічними втратами від зменшення транзиту та неможливістю використовувати становище фактичного монополіста у політичному протистоянні з Росією. Про серйозність загрози свідчить підтримка цього проекту у Росії та ЄС. Як стверджує експерт Belarus Security Blog Д. Лавнікєвіч, ідею такого будівництва ще в 2012 р. озвучив особисто В. Путін, проект «Ямал–Європа–2» обговорювався за закритими дверима на зустрічі О. Лукашенка і В. Путіна 15 березня 2013 р. в Санкт-Петербурзі. У квітні 2013 р. це питання обговорювалося на зустрічі президента РФ з главою «Газпрому» О. Міллером, причому останній заявив, що транзит через територію Білорусі по трубопроводу Ямал–Європа є «економічно найефективнішим». В умовах, коли Україна втрачає позицію стабільного транзитера російського газу, проект газопроводу через Білорусь знову стає актуальним. З боку ЄС його лобіює польська компанія EuroPol Gaz, яка вже є власником газопроводу «Ямал–Європа» на території Польщі (684 км)[132].

---

[130] Три года спустя. Итоги революции в Украине. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/economics/532713.html (дата звернення: 17.08.2018).

[131] Там само.

[132] Лавникевич Д. Белорусские бонусы в конфликте России и Украины. Окончание. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: http://www.bsblog.info/belaruskie-bonusy-v-konflikte-rossii-i-ukrainy-okonchanie/ (дата звернення: 17.08.2018).

Зважаючи на те, що цей проект принесе Білорусі 2–2,5 млрд доларів США інвестицій, а в подальшому – доходи від транзиту газу і за оренду землі для газотранспортної інфраструктури, цілком можливо, що навіть в умовах зміни геополітичної ситуації у регіоні О. Лукашенко та прагматично налаштовані еліти Білорусі не відмовляться від реалізації проекту[133].

Водночас, як вважав експерт сайта «Наше мнение» А. Сидорук, у короткостроковій перспективі Україна – незамінний партнер для «Газпрому» з декількох причин.

По-перше, Україна «гнучкий» транзитер газу, що дуже важливо для покупців у Європі. Тобто газотранспортна система України здатна реагувати на коливання потреб споживачів (наприклад, залежно від погоди, сезону). Північний потік, на відміну від української ГТС, призначений для поставок постійних обсягів газу і не здатний реагувати на короткострокові зміни попиту або пікові навантаження. Крім того, Північний потік через свої технологічні особливості вимагає періодичного обслуговування зі зупинкою транспортування газу на відносно тривалий час.

По-друге, сам «Газпром» зацікавлений у стабільному транзиті, оскільки конфлікти з «гнучким» транзитером газу і, як наслідок, коливання об'ємів поставок газу споживачам змушують цих самих споживачів шукати інші джерела енергоносіїв. Зважаючи на розвиток проектів з поставки зрідженого природного газу в Європу, нові конфлікти можуть дорого обійтися «Газпрому» в довгостроковій перспективі.

По-третє, європейські споживачі можуть самі обирати бажаний шлях транзиту, зменшуючи при цьому поле для маневру Росії. Це дозволяє Європі використовувати стосовно Росії свій «газовий важіль»[*].

По-четверте, велике значення має економічна складова. Перекачування газу через Україну обходиться «Газпрому» значно дешевше інших маршрутів. Це має велике значення для російського газового монополіста, оскільки витрати на транзит газу не включаються в кінцеву ціну для споживача і транзитні тарифи «Газпром» оплачує сам[134].

---

[133] Лавникевич Д. Белорусские бонусы в конфликте России и Украины. Окончание. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: http://www.bsblog.info/belaruskie-bonusy-v-konflikte-rossii-i-ukrainy-okonchanie/ (дата звернення: 17.08.2018).

[*] У лютому–березні 2015 р. європейські споживачі у відповідь на підтримку Росією сепаратистів на Донбасі у 2,5 раза зменшили забір газу по газопроводі «Північний потік».

[134] Сидорук А. Россия и Украина: газовое перемирие. Маршруты в обход Украины дорого обойдутся «Газпрому». *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/analytics/6461.html (дата звернення: 17.08.2018).

Підсумовуючи, А. Сидорук прогнозував відсутність протиріч між Україною і Росією у питаннях транспортування газу до перегляду газових контрактів у 2019 р.[135].

Для зниження енергетичної залежності Президент України Петро Порошенко поставив перед урядом завдання перевести закупівлю Європою російського газу після 2019 р. із західного на східний кордон країни (перенесення «точки обліку»), завдяки чому Україна буде надавати транзитні послуги не Росії, а Євросоюзу. Це, в свою чергу, значно знизить можливості Росії використовувати стосовно України так званий «газовий важіль»[136]. Білоруський аналітик А. Сидорук зазначав, що транзитних потужностей «Газпрому», які йдуть в обхід України, не вистачить для покриття пікових потреб європейських споживачів, а значить, українська ГТС буде залишатися важливим транзитним маршрутом, і за умови перенесення «точки обліку» «Газпром» не зможе просто відмовитися від українського транзитного шляху. Водночас, вважав експерт, реалізація цього плану призведе до нових викликів – витрати на транзит газу, який зараз оплачує «Газпром», нестимуть європейські споживачі або Україна; а вимога перенести «точку обліку» може стати поштовхом до активізації будівництва газопроводів в обхід України, що тільки збільшить невизначеність у питанні енергетичної безпеки і зведе нанівець зусилля з нарощування технічного співробітництва між «Газпромом» і «Нафтогазом»[137].

Для України є важливим підтримувати на високому рівні експорт електроенергії, поставки якої у Білорусь, починаючи з 2014 р., скорочуються через енергетичну неефективність та конкуренцію з Росією (яка з політичних мотивів продавала білорусам електроенергію за заниженими цінами)[138].

---

[135] Сидорук А. Россия и Украина: газовое перемирие. Маршруты в обход Украины дорого обойдутся «Газпрому». *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/analytics/6461.html (дата звернення: 17.08.2018).

[136] Кистион: Украина может вернуться к закупкам газа у «Газпрома» при переводе Европой закупки российского газа на границу с РФ. *Терминал* : веб сайт. URL: http://oilreview.kiev.ua/2017/10/23/kistion-ukraina-mozhet-vernutsya-k-zakupkam-gaza-u-gazpro-ma-pri-perevode-evropoj-zakupki-rossijskogo-gaza-na-granicu-s-rf/ (дата звернення: 17.08.2018).

[137] Сидорук А. На пути к новой транзитной парадигме. Украинская ГТС остается важным транзитным маршрутом. *Наше мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/analytics/6467.html (дата звернення: 17.08.2018).

[138] Bohdan S. Moscow Erects Border with Belarus, Undermines Its Links with Ukraine and the Baltics. *Belarus Digest* : веб сайт. URL: https://belarusdigest.com/story/moscow-erects-border-with-belarus-undermines-its-links-with-ukraine-and-the-baltics/ (дата звернення: 17.08.2018).

Складна економічна ситуація. Значним викликом, що постав перед Україною з 2014 р., є функціонування економіки в умовах анексії частини території та військового протистояння з Росією. Про необхідність перебудови економіки заявляв керівник Науково-дослідного центру Мізеса Я. Романчук. Ще у вересні 2014 р. він різко розкритикував українську владу за нерозуміння відмінностей між «економікою війни» та «економікою миру», удавання, що «правові та економічні інститути в порядку», та надмірне сподівання на ефективність кредитів з МВФ і Євросоюзу без проведення реформ. Білоруський економіст наголошував на згубності «жонглювання інструментами монетарної і фіскальної політики», придушення дрібного і середнього бізнесу, збереження корупції, олігархічних монополій та фіскального тиску. Він вважав, що українська влада, як і раніше, намагається працювати в режимі welfare state зі слабкими пострадянськими інститутами, недовірою до держави, паралізованими механізмами захисту прав власності і більш ніж 50-відсотковою «сірою» економікою. Але існуюча парадигма не зможе вивести з інституційного тупика[139]. Тоді ж він наголошував, що Україна має двох рівних за силою ворогів – «російський Кремль і українські … політики і чиновники. І воювати потрібно на два фронти одночасно»[140].

Через 2 роки після початку Революції Гідності, у листопаді 2015 р., Я. Романчук констатував, що відсутність реформ і тотальна корупція призвели до глибокого розчарування у суспільстві. Базуючись на низці міжнародних індексів[*], економічних показників, результатів опитувань громадської думки, а також змісті прийнятих і розроблюваних законодавчих актів, він дійшов висновку, що «наказ Майдану новій владі створити нову, вільну, європейську Україну торпедується, блокується і

[139] Романчук Я. Украинская имитация реформ. *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/1105-ukrainskaya-imitatsiya-reform (дата звернення: 18.08.2018).

[140] Там само.

[*] Україна у 2015 р. у різних міжнародних рейтингах займала дуже низькі місця: в індексі економічної свободи – 162-ге з 178 країн світу; в індексі свободи преси – 129-те зі 180-ти; в індексі конкурентоспроможності – 79-те зі 140-ка, індексі сприйняття корупції – 142-ге зі 174-х; індексі добробуту – 99-те зі 125-ти; у рейтингу податкового навантаження – 107-ме зі 189-ти; Світовому Показникові миру – 150-те зі 162-х (Джерело: Doing Business 2015. Going Beyond Efficiency. Washington, DC: World Bank, 2014. DOI: 10.1596/978-1-4648-0351-2. URL: http://www.doingbusiness.org/~/media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf (дата звернення: 01.09.2018); Україна у глобальних рейтингах. *Українська правда* : веб сайт. URL: http://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/rating/ (дата звернення: 01.09.2018)).

саботується»[141]. У разі збереження існуючого тренду аналітик прогнозував Україні, у кращому разі, тривалий період стагнації та інституційної деградації, у гіршому – черговий вияв народного протесту проти «європейського» уряду з подальшим політичним хаосом[142].

В опублікованій на сайті Науково-дослідного центру Мізеса статті «Капитализм для Украины» Я. Романчук виділив основні дефекти української економіки:

– викривлена структура капіталу, як наслідок державної монополії та інтервенціонізму на ринку грошей, товарів, послуг та робочої сили;

– токсикація активів, накопичення «мертвого» капіталу в різних галузях економіки;

– викривлене цінове інформаційне поле, як наслідок регулювання цін, державного інтервенціонізму в ринок грошей та товарів, у тому числі у вигляді податкових, митних та кредитних пільг та преференцій;

– викривлена структура виробництва товарів та послуг, як наслідок активної інвестиційної, кредитно-регулюючої діяльності держави;

– викривлена структуру ринку праці;

– великий обсяг ресурсів економіки, виведений за межі повноцінного ринкового обігу, в тому числі такий ресурс, як земля;

– блокування підприємницького капіталу;

– значне поширення монополістичних, дискримінаційних практик на ринках товарів і послуг;

– великий обсяг «сірої» економіки, як наслідок високого податкового та регуляторного навантаження;

– технологічна відсталість, енергоємність та капіталоємність виробництва товарів;

– неблагополучна демографічна ситуація, нестабільність та хронічна дефіцитність державного пенсійного фонду;

– торговельна самоізоляція, низький рівень інтеграції в міжнародну систему розподілу праці;

– низька якість державного управління;

– дефектність інститутів захисту прав власності;

---

[141] Романчук Я. Система. Майдан два года спустя. Болезненные уроки Украины. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/rubrics/opinion/2015/12/01/ic_articles_410_190385 (дата звернення: 18.08.2018).

[142] Так само

– низький рівень довіри до органів державного управління;

– низький рівень консолідації політичних, академічних та бізнес-еліт для проведення системних ринкових реформ;

– гострий дефіцит політичної волі здійснювати системні ринкові реформи, спрямовані на побудову інститутів капіталізму[143].

Основні рекомендації щодо практичної реалізації нової теоретичної матриці для України, сформульовані Я. Романчуком, є такими:

– скасування монополії держави на платіжний засіб (гривню), легалізація мультивалютності. Зняття бар'єрів для використання криптовалют. Надання економічним суб'єктам права вибирати платіжний засіб, у тому числі для сплати податків;

– зняття заборон і обмежень на розвиток фінансових операцій безпосередньо між кредиторами і позичальниками через онлайн площадки без залучення банківських установ;

– обмеження максимального обсягу державних витрат усіх органів державного управління, включаючи пенсійний фонд, на рівні 30% ВВП в період 2017–2019 рр., 25% ВВП в період 2020–2025 рр., 20% в подальшому; заборона перевищення дефіциту бюджету в 2% ВВП в період 2017–2019 рр., заборона дефіциту бюджету в подальшому; встановлення інфляційного правила: річна інфляція не може перевищувати 3% протягом двох років поспіль у період 2017–2019 рр., не більше 2% в подальшому;

– встановлення єдиної ставки митних зборів на всі товари імпорту в розмірі 3% на період 2017–2019 рр., перехід на нульову ставку в подальшому;

– визнання сертифікатів якості країн ЄС, США, Японії без додаткових процедур за їх визнанням в Україні, надання комерційним організаціям права здійснювати оборот товарів і послуг без сертифікатів якості та походження товарів;

– перехід на податкову систему, що складається з трьох податків з плоскими шкалами без винятків і пільг: податок на роздрібний товарообіг – 0%, податок на всі види доходів фізичних осіб – 10%, акцизи за ставками, прийнятими у країнах Європейського Союзу;

[143] Романчук Я. Капитализм для Украины. *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3533-kapitalizm-dlya-ukrainy (дата звернення: 18.08.2018).

– прийняття урядом зобов'язань пенсійного фонду, ліквідація цієї структури;

– лібералізація цін на всі товари, роботи і послуги, скасування поняття «кадастрова вартість землі»;

– надання Трудовому кодексу рекомендаційного характеру, перехід у режим індивідуальних трудових контрактів;

– введення мораторію на всі види перевірок суб'єктів господарювання на період 2017–2019 рр.;

– проведення амністії капіталу до 01.01.2020 р. – тобто усі громадяни України отримають можливість легалізувати капітал без сплати податків і надання роз'яснень про походження грошей;

– вихід органів державного управління зі складу засновників усіх комерційних організацій, створення незалежного органу управління державним майном, встановлення крайнього терміну приватизації всіх комерційних організацій (31.12.2020), включаючи фінансові організації, постачальників медичних і освітніх послуг;

– зняття обмежень на включення землі в повноцінний комерційний оборот, надання іноземним особам права придбання і володіння землею в такому самому режимі, як громадянам України;

– встановлення для всіх органів державного управління зобов'язання розміщувати у відкритому доступі детальний розпис доходів і видатків своїх структур;

– встановлення кількісних критеріїв (щомісячний дохід, наявність активів і ресурсів, наявність родичів і утриманців, стан здоров'я) потреби у грошовій адресній допомозі, визначення щомісячної суми фінансової підтримки громадян, розробка інструментів моніторингу та контролю за реципієнтами державної підтримки.

На думку Я. Романчука, реалізація представленого пакета дій дозволить різко скоротити шкоду розпорядників чужого (політиків і чиновників), руйнівний вплив олігархів і дозволить народу України вперше за свою історію на власні очі переконатися в ефективності, соціальній орієнтації, моральності і справедливості капіталізму[144].

У грудні 2016 р. Я. Романчук знову звернувся до теми реформування української економіки. Він різко розкритикував відсутність реальних

[144] Романчук Я. Капитализм для Украины. *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3533-kapitalizm-dlya-ukrainy (дата звернення: 18.08.2018).

спроб побороти олігархат, збереження величезного розриву між народом і політичними та економічними елітами, клановість, непотизм, фаворитизм і синдикалізм у системі ухвалення політичних і економічних рішень. Основними проблемами економіки України на цьому етапі, на думку економіста, були: надмірна централізація влади (у т. ч. фіскальної); існуюча система оподаткування; тарифна політика держави і міри нетарифного регулювання; «розпил» державного бюджету; дискримінація бізнесу; блокування приватизації та створення повноцінного ринку землі; відсутність конкуренції між регіонами, збереження поділу ринків і секторів економіки між існуючими кланами[145].

Значним викликом для української економіки є її енергозатратність. І. Тишкевич зазначав, що такий рівень ефективності позбавляє країну необхідних ресурсів на розвиток. Для порівняння: Україні для виробництва 1 долара США ВВП необхідно 1,19 кг умовного палива, тоді як Білорусі вдвічі менше – 0,59 кг, Польщі і Румунії у 5 разів менше – 0,24 кг., а країнам Західної Європи – у 11–12 разів менше (Німеччина, Норвегія – 0,1 кг, Швеція, Франція – 0,11 кг). Виходячи із цього, доходимо висновку, що перед Україною стоїть необхідність не лише підвищити енергоефективність у ЖКГ і промисловості, а й оптимізувати логістику та транспортну інфраструктуру, а в деяких випадках навіть бюрократичні проблеми – зменшення витрат часу на ті чи інші процедури[146].

Загалом негативні тенденції в Україні білоруські експерти пов'язували із поганою економічною ситуацією і відсутністю реформ. Експерт Науково-дослідного центру Мізеса М. Стефанович констатував, що внаслідок системної кризи української економіки (наростання державного боргу, зниження ЗВР, високий податковий і корупційний тягар, відсутність повноцінної приватної власності) фактично склалася система номенклатурно-олігархічного інтервенціонізму. Значне падіння цін на нафту і газ, припинення буму на сировинних ринках поставило Україну у складні зовнішньоекономічні умови. Втім, на думку експерта, попередні

[145] Романчук Я. Украина: три года после революции достоинства. Пять ошибок и шесть выводов. *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3711-ukraina-tri-goda-posle-revolyutsii-dostoinstva-pyat-oshibok-i-shest-vyvodov (дата звернення: 18.08.2018).

[146] Тышкевич И. Беларусь и Украина: время реформ. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2016/06/13/igor-tyshkevich-belarus-i-ukraina-vremya-reform.html (дата звернення: 18.08.2018).

чинники не є основними. Головна причина погіршення економічної ситуації, поряд із корупцією, є провальна економічна політика Національного банку України і Кабінету Міністрів України – обвал гривні внаслідок нарощування грошової маси, встановлення недоступних для більшості економічних суб'єктів ставок по кредитах, відсутність реформ, екстремально високий податковий тягар, відсутність гарантій власності[147].

Білоруський економіст і опозиційний політик Я. Романчук, порівнюючи економічну ситуацію в Україні та Білорусі, заявив, що приблизно в однакових умовах О. Лукашенко справився значно краще П. Порошенка, наслідком чого стала стабілізація макроекономічної ситуації в Білорусі. Експерт жорстко розкритикував українську владу за збільшення зовнішніх боргів, уникнення вирішення структурних проблем, відсутність боротьби з олігархами та корупцією, тіньову економіку. «Якщо ви берете в борг, як це роблять українці, то ви просто зобов'язані робити реформи, інакше ця боргова пастка призведе до дефолту за зовнішніми боргами»[148].

Позитивним явищем у економіці України, за твердженням І. Тишкевича, є її складність. І Білорусь, і Україна більш-менш успішно зберігають позиції розвинених держав зі складною економікою, на відміну від Росії, яка за рівнем складності скотилася до рівня «сировинного» бізнесу. Ще один виклик – стан науки. За останнє десятиліття кількість наукових робіт у світі зросла в рази. У Білорусі та Україні не більше ніж на 50%. При цьому Польща, Чехія і Словаччина мають динаміку від 200 до 600%. Таким чином, зазначав він, якщо залишити сферу науки в тому самому стані – технологічне відставання від розвинених країн буде нездоланним[149].

У доповіді «Білорусь і Україна: час реформ» І. Тишкевич заявив, що Україна має можливості для виходу на черговий рівень системи взаємодій, який охрестили «четвертою індустріальною революцією» або

---

[147] Стефанович М. Поможет ли Украине отставка правительства? *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3509-pomozhet-li-ukraine-otstavka-pravitelstva (дата звернення: 18.08.2018).

[148] Рос П. «Мы будем свидетелями пацанской договоренности». Экономист – о визите Лукашенко в Киев. *Салідарнасць* : веб сайт. URL: https://gazetaby.com/cont/art.php?sn_nid=128253 (дата звернення: 18.08.2018).

[149] Тышкевич И. Беларусь и Украина: время реформ. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2016/06/13/igor-tyshkevich-belarus-i-ukraina-vremya-reform.html (дата звернення: 18.08.2018).

економікою знань. Аналітик вважав, що для цього є необхідні передумови, але є й багато загроз. На його думку, в економічному плані розвитку України заважали:

– примітивізація економіки і скочування на сировинні ринки;

– надзвичайна енергозатратність економіки;

– залежність від ресурсів сусідніх держав;

– занепад науки і відсутність власних технологій для виробництва нової продукції;

– пострадянська система прийняття рішень з національними особливостями: від олігархічного консенсусу до фактичної відсутності структурованих груп впливу;

– кадровий голод; обмеження в роботі соціальних ліфтів і слабкий потенціал кадрового резерву старих еліт;

– демографічні проблеми: провали у віково-статевій піраміді і тренд до депопуляції[150].

Реформування та зміцнення силових органів (ЗСУ, СБУ, поліція). Значну увагу білоруські аналітичні центри приділяли ролі існуючих в Україні силових структур у розвитку подій на Донбасі та у Криму. Аналітики ЦСЗД А. Сивицький та Ю. Царик у аналітичному звіті, оприлюдненому у січні 2017 р., проаналізували роль Служби безпеки України (СБУ) у подіях 2014 р. Вони дійшли висновку, що російський вплив на українські спецслужби відіграв ключову роль в ініціюванні та розвитку цієї кризи. По-перше, СБУ курирувала націоналістичні організації («Правий сектор», ВО «Свобода» та ін.), які були головним інструментом впливу Росії на конфліктну динаміку на Майдані у листопаді 2013 р. – лютому 2014 р. По-друге, працівники СБУ, які мали численні корупційні зв'язки з представниками РФ, сприяли безперешкодній анексії Криму та гарантували бездіяльність міліції та армії на перших етапах кризи на Донбасі. Білоруські експерти вважають, що масова чистка СБУ, розпочата Адміністрацією П. Порошенка, не дала стійкого і довгострокового ефекту і російська сторона зберігає вплив на українські спецслужби через сприятливе для процвітання корупції політико-економічне середовище в українській державі і суспільстві[151].

---

[150] Тышкевич И. Беларусь и Украина: время реформ. *Thinktanks.by* : веб сайт. URL: https://thinktanks.by/publication/2016/06/13/igor-tyshkevich-belarus-i-ukraina-vremya-reform.html (дата звернення: 18.08.2018).

[151] Сивицкий А., Царик Ю. Односторонние действия Российской Федерации в отношении Республики Беларусь в 2017 году. Оценка угрозы. Минск:, 2017. С. 17–18.

Білоруське експертне середовище високо оцінило результати реформування ЗСУ. Найбільше аналітичних матеріалів, що стосувалися ЗСУ, у середовищі білоруських think tanks продукував Belarus Security Blog. Його експерти наголошували, що за останні три роки в Україні сформована якісно інша армія. І хоч генералітет залишається старим, під час війни сформувалася група офіцерів середньої ланки, яка має успішний досвід ведення бойових операцій. Українські військові активно освоюють технології інформаційно-психологічних операцій*. В умовах якісного кадрового переродження армії існує ймовірність зростання її політичного значення (за аналогією з військовими-кемалістами в Туреччині)[152].

Belarus Security Blog наголошував: хід війни продемонстрував, що Україна може розраховувати насамперед на власний оборонний потенціал. З огляду на це українським керівництвом реалізується завдання максимальної самодостатності з виробництва систем озброєння, здатних виконувати функцію стратегічного стримування. У цьому контексті українцями здійснюються заходи щодо створення озброєння, аналогічного білоруському «Полонезу»[153].

Зміна зовнішньополітичних орієнтирів позитивно вплинула на обороноздатність України. Belarus Security Blog вказував на те, що по лінії військової допомоги, що надається США своїм союзникам (Foreign Military Construction Sales), будівельні частини військово-морських сил американської армії ведуть будівництво оперативного центру для українських військ в Очакові[154]. Інтеграції України в НАТО є ймовірнішою, ніж будь-коли, оскільки з приводу вступу до альянсу існує консенсус на рівні суспільства та політичних еліт[155].

Центр стратегических и внешнеполитических исследований : веб сайт. URL: http://old.csfps.by/files/files/odnostoronnie-deystviya-rf.pdf (дата звернення: 18.08.2018).

* Belarus Security Blog вказує на розвідку ВМФ України, завдяки діям якої багато в чому вдалося стабілізувати ситуацію в причорноморських областях України.

[152] О ситуации в Украине. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/o-situacii-v-ukraine/ (дата звернення: 18.08.2018).

[153] Ракеты: Беларусь не продаст, а Украина не купит. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/rakety-belarus-ne-prodast-a-ukraina-ne-kupit/ (дата звернення: 21.08.2018).

[154] Военные США начали строить базу ВМС в Украине. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/voennye-ssha-nachali-stroit-bazu-vms-v-ukraine/ (дата звернення: 21.08.2018).

[155] О ситуации в Украине. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/o-situacii-v-ukraine/ (дата звернення: 18.08.2018).

Ще один виклик, на який вказували білоруські експерти, – подекуди непідконтрольна центральній владі діяльність добровольчих батальйонів. Зокрема, наголошувалося, що блокада добровольчими батальйонами сепаратистських територій взимку 2016–2017 рр. заважала забезпечити вугіллям промисловість і енергетичну систему України. Це не тільки створило надзвичайну ситуацію в енергетиці, але і вимагало встановлення контролю держави над батальйонами. Іноді з ідеологічних мотивів, іноді реалізуючи інтереси замовників, збройні формування перешкоджали діяльності уряду[156].

Із військовими діями та появою значної кількості нелегальної зброї у населення інтернет-ресурс tut.by пов'язував зростання злочинності в Україні. За даними Генеральної прокуратури України у 2013 р. в країні зафіксували 563,5 тис. злочинів, у 2016 – 592,6 тис. І це при тому, що країна «втратила» три мільйони чоловік. При цьому кількість розкритих злочинів за три роки знизилася з 45% до 30%[157].

Незаконний видобуток бурштину. Збільшення кількості незареєстрованої зброї у населення також загострило питання незаконного видобутку бурштину в українському Поліссі (північні райони Волинської, Рівненської та Житомирської областей). Особливий інтерес білоруських аналітиків і ЗМІ до цього питання був викликаний можливими спробами проникнення нелегальних старателів на білоруську територію як для ведення нелегального промислу, так і з метою доступу до води для вимивання бурштину з ґрунту. Відсутність контролю з боку держави за цим промислом, на їхню думку, шкодить міжнародному іміджу України і ставить під сумнів здатність властей контролювати внутрішньополітичну ситуацію.

Інформаційний ресурс «Брестский курьер» повідомляв, що внаслідок складної політико-економічної ситуації в українському Поліссі сформувався особливий тип господарських відносин. Значні родовища бурштину, що тягнуться від Прикарпаття через українське Полісся, Київщину до середньої течії Дніпра почали притягували економічно збідніле населення, яке, розмиваючи водою верхній шар ґрунту,

[156] Стефанович М. Украина спустя три года после Майдана: политический расклад. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/world/532431.html (дата звернення: 21.08.2018).

[157] Три года спустя. Итоги революции в Украине. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/economics/532713.html (дата звернення: 17.08.2018).

здійснювало незаконний видобуток каменю. Це призвело до виникнення низки соціальних, економічних та екологічних проблем.

Чисельність населення, залученого до цього процесу, встановити було неможливо. Існувала консенсусна думка, що оцінки в десятки тисяч чоловік уже не відображають реального стану справ. «Брестский курьер» зазначав, що в цьому разі йшлося не тільки про самих старателів. Навколо промислу виросла ціла інфраструктура суміжних «галузей» – це продаж і ремонт мотопомп для вимивання ґрунту, устаткування і майстерні для обробки каменю, забезпечення старателів продуктами харчування, система скупки і т. п.[158].

Незаконний видобуток бурштину призвів до погіршення криміногенної ситуації на українській Волині[*] та до фактичної втрати офіційною владою контролю над регіоном. Білоруські медіа-ресурси неодноразово повідомляли про нездатність українських силовиків взяти під контроль регіон, що межує з Білоруссю[**]. У цьому контексті білоруські ЗМІ згадують ще про один виклик – корупцію і криміналізацію влади –

[158] Волынский В. Янтарная драма Полесья. Кто ведет битвы за «солнечный камень»? *Брестский курьер* : веб сайт. URL: http://www.bk-brest.by/2016/03/yantarnaya-drama/ (дата звернення: 23.08.2018).

[*] Навесні 2014 р. біля села Олексіївка Сарненського району Рівненської області (тут пролягає одне з найбільших родовищ бурштину) відбулася сутичка між кримінальною структурою (від 50 до 100 бойовиків), яка намагалася взяти контроль над «бізнесом», та місцевими старателями. Внаслідок конфлікту було спалено кілька автомобілів прибульців, 16 з них були доставлені в міліцію, 3 отримали вогнепальні поранення, двоє – ножові, інші розбіглися. Після цього місцеві жителі встановили власний контроль над територією видобутку (Див.: Лавникевич Д. Зачем наша дрыгва украинским националистам-популистам. *Слуцк Деловой* : веб сайт. URL: https://slutsk24.by/2017/08/23/zachem-nasha-drygva-ukrainskim-natsionalistam-populistam/ (дата звернення: 23.08.2018).

[**] Навесні 2015 р. у Рівненській області 200 «копачів» бурштину напали на групу співробітників МВС з 40 осіб, які проводили оперативні заходи щодо припинення незаконного видобутку «сонячного каменю». Як наслідок, 7 міліціонерів отримали травми різного ступеня, у них було відібрано табельну зброю та спецзасоби. На початку літа 2016 р. під час спецоперації на Волині «копачі» збили два безпілотники Нацгвардії, а спецназ вони зустріли зі зброєю та на бронемашині. На початку 2017 р. біля містечка Клесів Рівненської області копальники бурштину своїми помпами розмили залізничні насипи. Щоб заспокоїти видобувачів, туди прибув український поліцейський спецназ. Але його зустрів натовп з більш ніж 400 озброєних людей – і поліцейські були змушені відступити (Див.: Лавникевич Д. Зачем наша дрыгва украинским националистам-популистам. *Слуцк Деловой* : веб сайт. URL: https://slutsk24.by/2017/08/23/zachem-nasha-drygva-ukrainskim-natsionalistam-populistam/ (дата звернення: 23.08.2018).

місцеві чиновники, співробітники МВС і СБУ відстоюють інтереси «бурштинової мафії»[159].

Незаконний видобуток бурштину призводить до економічних втрат України – за оцінками експертів, річний оборот нелегальної торгівлі може доходити до 300 млн доларів США на рік. Технологія «помпового» видобутку бурштину, яка передбачає вирубку чи випалення ділянок лісу, прокладення глибоководних ровів та вимивання ґрунту з допомогою водяних помп на глибину до 20 метрів призвели до знищення тисяч гектарів земель, яка не піддається рекультивації. При цьому видобуток здійснюється як на території заказників та національних парків, так і на землях сільськогосподарського призначення.

Окрім репутаційних та економічних втрат і екологічних проблем, незаконний видобуток бурштину шкодить міждержавним відносинам України. «Копачі» бурштину створювали перешкоди білоруській владі для проведення демаркації білорусько-українського кордону. У травні 2016 р. відбулося зіткнення декількох організованих груп «копачів» з прикордонних районів Волинської області з білоруською прикордонною службою через водний канал, який знаходиться на білоруському боці і раніше використовувався українцями для вимивання бурштину з землі. Українських контрабандистів не раз затримували і штрафували білоруські прикордонники[160].

Білоруський політолог С. Марцелєв вважав, що Мінськ всерйоз побоюється проникнення збройних формувань з території України, загрози надрам Брестської області та дестабілізації обстановки. На його думку, дрібні прикордонні сутички навряд чи зможуть перешкодити діловим відносинам Мінська і Києва. Але локальний конфлікт, який починається як зіткнення з криміналом і місцевими жителями, в майбутньому може бути ефективно використаний політтехнологами в чиїхось інтересах[161].

Дуже критично «янтарні республіки» оцінив фахівець з проблем безпеки А. Поротніков: «це території, на яких місцеві жителі втратили будь-яке уявлення про закон і правопорядок… Очевидно, у них дуже

---

[159] Лавникевич Д. Зачем наша дрыгва украинским националистам-популистам. *Слуцк Деловой* : веб сайт. URL: https://slutsk24.by/2017/08/23/zachem-nasha-drygva-ukrainskim-natsionalistam-populistam/ (дата звернення: 23.08.2018).

[160] Там само.

[161] Лавникевич Д. Янтарная граница: чьи интересы стоят за территориальными спорами Минска и Киева. *Белорусский партизан* : веб сайт. URL: http://www.belaruspartisan.org/m/politic/358541/ (дата звернення: 21.08.2018).

своєрідне уявлення про державні кордони та правила поведінки щодо сусіднього держави. Поки що це не створює значних проблем. Однак такого розвитку подій виключати не можна. В Україні на руках знаходиться, за різними оцінками, 4–5 млн одиниць нелегальної вогнепальної зброї. Значна частина її зосереджена саме у місцях незаконного видобутку бурштину на території українського Полісся, що наближається до наших кордонів. При цьому в угруповань добувачів бурштину є і БПЛА, і навіть легка бронетехніка»[162]. При цьому аналітик наголосив, що додатковою проблемою є відсутність у офіційного Києва чіткої позиції щодо шляхів розв'язання бурштинової проблеми[163].

У цей час загроза силового протистояння на західній ділянці білорусько-українського кордону має гіпотетичний характер. Мали місце конфлікти, врегульовані безболісно для двосторонніх відносин. При цьому з білоруської сторони вжито відповідних заходів на випадок негативного розвитку ситуації: прикордонні підрозділи на західній ділянці українсько-білоруського кордону отримали нову техніку та обладнання в пріоритетному порядку, є можливість наростити військову присутність у цих районах за рахунок десантно-штурмової бригади, що дислокується в Бресті[164].

Проведення системних реформ. Після подій весни 2014 р. в Україні постало питання про зміну всіх без винятку систем функціонування держави і суспільства. Білоруське експертне середовище уважно слідкувало за реформами в Україні, помічаючи як позитивні, так і негативні їх наслідки.

До результативних реформ в Україні білоруські аналітики зараховують реформування банківського сектору. Науковий співробітник Білоруського економічного дослідницько-освітнього центру (BEROC) А. Лузгіна наголошувала, що НБУ за короткий проміжок часу вміло провів низку досить різких, але ефективних перетворень. Насамперед, вони стосувалися оздоровлення банківської системи за рахунок ліквідації збиткових та проблемних банків, а також націоналізації Приватбанку.

---

[162] Поротников А. КШУ: неуместный ажиотаж. *Наше Мнение* : веб сайт. URL: http://nmnby.eu/news/analytics/6162.html (дата звернення: 21.08.2018).

[163] Там само.

[164] В Минске внимательно наблюдают за «янтарной лихорадкой» в Украине. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/v-minske-vnimatelno-nablyudayut-za-yantarnoj-lixoradkoj-v-ukraine/ (дата звернення: 21.08.2018).

Крім того, регулятор став здійснювати жорсткий нагляд за банками відповідно до міжнародних стандартів, що погіршило показники статистики, однак дозволило об'єктивно оцінити роботу всіх банківських установ. Перехід до політики інфляційного таргетування та вільного курсоутворення зняли напруженість на валютному ринку та знизили інфляцію[165]. Білоруські ЗМІ відмічають позитивні наслідки зростання диверсифікації зовнішньої торгівлі за рахунок переорієнтації на ЄС, що дозволило мінімізувати збитки від втрати російського ринку[166].

Інтернет-ресурс «UDF.BY. Новости Беларуси» позитивно оцінював досягнення України у сфері євроінтеграції і боротьби з корупцією – підписання асоціації з ЄС, створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ), створення та відкриття загального доступу до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Водночас постійне протистояння НАБУ та Генеральної Прокуратури України, а також переміщення України в Індексі сприйняття корупції від Transparency International за три роки лише зі 142-го місця на 132-ге викликало у видання певний скепсис[167].

Згадуваний вище Я. Романчук до позитивних змін в Україні відніс реформу поліції і збільшення прозорості у роботі «Нафтогазу» та під час прийняття державного бюджету. Водночас, на думку Я. Романчука, на прикладі України білоруси можуть повчитися, як не варто робити реформи[168].

Серед позитивних змін, що відбулися в Україні після Революції Гідності, білоруські аналітики вказують на зростання соціальної активності українців. М. Подольський (Центр політичного аналізу та прогнозів) відмічав, що в умовах війни і перманентної кризи українське суспільство дедалі частіше змушене брати на себе відповідальність за

[165] Лузгина А. Финансовая стабилизация: опыт Украины. *Белорусский экономический исследовательско-образовательный центр BEROC* : веб сайт. URL: http://www.beroc.by/media/finansovaya-stabilizatsiya-opyt-ukrainy/ (дата звернення: 21.08.2018).

[166] Три года спустя. Итоги революции в Украине. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/economics/532713.html (дата звернення: 17.08.2018).

[167] Там само.

[168] Рос П. «Мы будем свидетелями пацанской договоренности». Экономист – о визите Лукашенко в Киев. *Салідарнасць* : веб сайт. URL: https://gazetaby.com/cont/art.-php?sn_nid=128253 (дата звернення: 18.08.2018).

політичну ситуацію в країні в особі різних організацій, груп, активістів, які стають суб'єктами політичної дії[169].

Водночас у білоруському експертному середовищі поширене переконання, що реформи в Україні недостатні і суперечливі[170], існують твердження про імітацію або відсутність реальних реформ[171]. На думку Я. Романчука, відсутність змін в Україні уже призвела до низки негативних наслідків, зокрема: 1) дискредитовано європейські цінності, в тому числі демократію; 2) створено потужні соціальні передумови для зростання попиту на авторитарного лідера; 3) підготовлена соціальна база для радикальних дій маргінальних груп, якою, з високою ймовірністю, скористаються російські імперіалісти; 4) погіршилася ситуація з людським капіталом (молодь ще більше прагне виїхати, підприємці не поспішають інвестувати в свою країну, іноземні інвестори вичікують); 5) до критичного рівня знизилася довіра громадян до державних інститутів; 6) більшість міжнародних організацій та закордонних партнерів ще більше розчарувалися в українській владі[172].

У лютому 2017 р. увага білоруських ЗМІ була прикута до третьої річниці Майдану. При цьому державні ЗМІ наголошували переважно на негативних наслідках революційних подій[*]. Так, Белтелерадіокомпанія акцентувала увагу на невиконанні обіцянок лідерами Майдану, нерозкритті вбивств протестувальників і правоохоронців у лютому 2014 р.,

---

[169] Подольский М. Украина. Трансформация социального доверия. *Center for Political Analysis and Prognosis* : веб сайт. URL: http://ceapp.info/2017/02/ukraina-transformaciya-socialnogo-doveriya/ (дата звернення: 21.08.2018).

[170] Стефанович М. Украина спустя три года после Майдана: политический расклад. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/world/532431.html (дата звернення: 21.08.2018).

[171] Романчук Я. Украина: три года после революции достоинства. Пять ошибок и шесть выводов. *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3711-ukraina-tri-goda-posle-revolyutsii-dostoinstva-pyat-oshibok-i-shest-vyvodov (дата звернення: 18.08.2018).

[172] Так само.

[*] Особливо наголошувалося, що формула подій: «люди виходять на вулицю – деяких з них вбивають – відбувається повалення влади» – використовується і надалі в інших країнах з метою зміни влади. Очевидно всі ці заяви були орієнтовані на внутрішнього споживача інформаційного продукту і здійснювалися в інтересах пануючого у Білорусі режиму.

падінні рівня добробуту, зростанні тарифів, низькому рівні підтримки влади[173].

Аналізуючи економічну ситуацію в Україні через три роки після перемоги Майдану, білоруський інтернет-ресурс tut.by у лютому 2017 р. оцінював її як вкрай складну, про що свідчили ослаблення гривні більш ніж у три рази, падіння ВВП у доларовому еквіваленті, падіння середньої заробітної плати (з 410 до приблизно 200 доларів США), середньої пенсії (зі 180 доларів США до 70), значна інфляція (2014 р. – 25%, 2015 р. – 43%, 2016 р. – 12%), зростання безробіття і падіння життєвого рівня населення[174].

Нестабільність політичної системи. Ще одним значним викликом для України є нестабільність політичної системи, яка в умовах війни може призвести до непередбачуваних наслідків. Політичний оглядач «Беларусского журнала» А. Єгоров вважав, що Україна «зависла» між двома фазами системної кризи – а саме: між кризою влади і кризою державного управління[175]. З його погляду, Україна декілька разів яскраво демонструвала, як можна вирішувати кризу ідеології і влади, але постійно застрявала у реформах державного управління, застій в яких призводив до розчарування суспільства та «відкочування» до кризи влади*.

Український політичний режим А. Єгоров характеризував як олігархічний популізм, при якому реальна влада утримується українськими олігархами, змова між якими визначає поточну конфігурацію влади і управління. Євромайдан розпочав революцію, змістивши авторитарного В. Януковича, але не завершив її, залишивши без змін сам олігархічний режим. На політичній арені України триває затяжна боротьба між розрізненими силами реформаторів (Євромайданом), які намагаються

---

[173] Украина. Три года новой жизни. *Белтелерадиокомпания* : веб сайт. URL: https://www.tvr.by/news/glavnyy-efir/ukraina_tri_goda_novoy_zhizni/ (дата звернення: 21.08.2018).

[174] Три года спустя. Итоги революции в Украине. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/economics/532713.html (дата звернення: 17.08.2018).

[175] Егоров А. Что происходит в Украине: как завершить Евромайдан. *Беларусский журнал* : веб сайт. URL: http://journalby.com/news/chto-proishodit-v-ukraine-kak-zavershit-evromaydan-1032 (дата звернення: 21.08.2018).

* Для ілюстрації: Л. Кучму на хвилі першого Майдану змінив В. Ющенко, який провалив реформи, і його змінив В. Янукович, який провалив авторитарні контрреформи, і його змістив другий Майдан, на хвилі якого до влади прийшов П. Порошенко. І він знову провалює інституційні реформи, що загрожує новою кризою влади.

завершити інституційні перетворення, і олігархією, що всіляко гальмує реформи. У Євромайдану так і не склалася власна політична сила, непідвладна олігархам, що дозволило владно-клановим інтересам взяти верх – і відновилася колишня система олігархічної змови. Експерт прогнозував, що реформи, які залишилися без явного лідера, не будуть успішно завершені, а Україна, у якій вкотре не було подолано хронічну проблему кризи державного управління, у найближчі роки знову увійде в смугу кризи влади[176].

У цьому контексті варто згадати твердження М. Стефановича (Ліберальний клуб), що найбільшим викликом для українських політиків у 2015–2017 рр. була криза довіри. Не відчувши реальних змін у кращий бік, громадяни України почали повсюдно негативно ставитися до політичної еліти – навіть найбільш популярним політикам не довіряли понад 2/3 жителів країни. Не підвищує рівень довіри до політичної системи і залишення при владі колишніх «регіоналів», про що писав В. Довнар[177].

Цікавим є погляд з Білорусі на сучасну партійну систему в Україні. Аналітик Науково-дослідного центру Мізеса М. Стефанович поділяв усі українські партії на декілька типів/груп[178]:

1. Колишні регіонали: «Опозиційний блок», «Відродження», «Наш Край», «Сильна Україна», «Українська морська партія Сергія Ківалова», «Довіряй ділам», частина членів «Блоку Петра Порошенка “Солідарність”».

2. Націонал-популісти: Всеукраїнське об’єднання «Батьківщина», Радикальна Партія Олега Ляшка, «Громадянська позиція».

3. Європопулісти: «Об’єднання “Самопоміч”», «Сила людей», Громадський рух «Народний контроль».

---

[176] Егоров А. Что происходит в Украине: как завершить Евромайдан. *Беларусский журнал* : веб сайт. URL: http://journalby.com/news/chto-proishodit-v-ukraine-kak-zavershit-evromaydan-1032 (дата звернення: 21.08.2018).

[177] Довнар В. Украина. Как я был информационным киллером. *Naviny.by. Белорусские новости* : веб сайт. URL: http://naviny.by/rubrics/opinion/2015/11/19/ic_articles_410_190294 (дата звернення: 21.08.2018).

[178] Стефанович М. Поможет ли Украине отставка правительства? *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3509-pomozhet-li-ukraine-otstavka-pravitelstva (дата звернення: 18.08.2018).

4. Ультрапатріотичні, націоналістичні сили: Всеукраїнське об'єднання «Свобода», «Правий сектор», «Українське об'єднання патріотів – УКРОП», «УНА–УНСО».

5. Правлячі партії: «Блок Петра Порошенка "Солідарність"» і «Народний фронт» (включають професійних бюрократів, політичних пристосуванців, частину регіональних еліт, громадських активістів, військових і т.д.).

6. Лібертаріанці: партія «5.10».

7. Регіональні партії: «Єдиний центр», «Конкретних справ», «Українська галицька партія» та ін.

8. «Фріки» – «Інтернет партія України», «Блок Дарта Вейдера» і т. д.[179].

М. Стефанович розробив модель політичної ситуації в Україні внаслідок приходу до влади цих партій/груп партій:

Прихід до влади партій першого типу малоймовірний, однак реалізація цього сценарію теоретично можлива в разі поглиблення системної кризи в країні.

Другий варіант більш імовірний, його реалізація означатиме остаточний відхід від проведення ринкових реформ, з орієнтацією на посилення соціального патерналізму. В умовах зменшення ресурсної бази втілення цього варіанта загрожує дефолтом і припиненням підтримки з боку Заходу.

Перевагою третього варіанта є повне схвалення і фінансове підживлення з боку ЄС. Зокрема, йдеться про впровадження проектів екологічного нормування, гендерної рівності, прийняття рішень громадами та інших елементів «євросоціалістичного» дискурсу. Однак у цьому разі зросте регулятивний тягар на українську економіку, так само як і корупція під час освоєння європейської фінансової допомоги.

Сценарій приходу до влади націоналістів (четвертий варіант) надзвичайно конфліктний, хоча і перспективний. У разі його реалізації відбудеться повне оновлення політичної еліти та розпочнуться серйозні реформи. Негативними сторонами цього варіанта є можливість втрати керованості ситуації, ймовірність початку громадянської війни, втрата підтримки з боку ЄС і США.

П'ятий варіант реалізовувався у 2014–2017 рр. Через різношерстий склад «Блок Петра Порошенка "Солідарність"» і «Народний фронт»

[179] Стефанович М. Поможет ли Украине отставка правительства? *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3509-pomozhet-li-ukraine-otstavka-pravitelstva (дата звернення: 18.08.2018).

мали чимало непоганих фахівців різного профілю. Інше питання, що в тих умовах вони далеко не завжди були затребувані.

Лібертаріанський шлях розвитку можливий у разі реалізації шостого сценарію. Пов'язується він не тільки з партією «5.10». Багато політиків з лібертаріанськими поглядами мають «Об'єднання "Самопоміч"», «Блок Петра Порошенка "Солідарність"», «Народний фронт», «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» та ін. Утім, слабкість і маргінальний характер партії Г. Балашова «5.10» не дозволить їй прийти до влади. Водночас потенціал подібних проектів досить великий, оскільки в суспільстві зростає невдоволення грабіжницькими податками, корупцією і лобізмом та неефективним державним сектором.

У разі початку фрагментації України можливий сьомий варіант. Нескінченні політичні чвари в Києві, разом з важким становищем окремих регіонів, сприяють посиленню регіональних еліт, які не проти конвертувати наявний політичний капітал у контроль над обласною владою. Це характерно як для Заходу, так і для Сходу України.

Восьмий варіант можна не розглядати, хоча зростання популярності «фрік-проектів» яскраво демонструє потенціал протестного голосування населення[180].

Водночас, ймовірність дострокових виборів до українського парламенту у Білорусі вважали малоймовірною, оскільки привладні «Блок Петра Порошенка "Солідарність"» і «Народний фронт», а також частина опозиційних політичних сил при такому розвитку подій ризикують погіршити свої позиції у Верховній Раді України і тому уникатимуть розпуску парламенту. Збільшити свої фракції у разі дострокових виборів зможе лише ВО «Батьківщина» і, можливо, «Опозиційний блок»[181].

За прогнозом члена «Ліберального клубу» М. Стефановича, ситуацію можуть змінити масові протести або остаточний розпад коаліції. Розпуск Верховної Ради України стане катастрофою для «Народного фронту» А. Яценюка, який повністю втратив народну підтримку. Президентський блок матиме шанси здобути більшість на дострокових виборах у разі

[180] Стефанович М. Поможет ли Украине отставка правительства? *Научно-исследовательский центр Мизеса* : веб сайт. URL: http://liberty-belarus.info/uroki-mirovoj-ekonomiki/perekhodnye-ekonomiki/item/3509-pomozhet-li-ukraine-otstavka-pravitelstva (дата звернення: 18.08.2018).

[181] Стефанович М. Украина спустя три года после Майдана: политический расклад. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/world/532431.html (дата звернення: 21.08.2018).

дроблення опозиційних сил. Нову коаліцію, на думку експерта, можуть створити «Блок Петра Порошенка "Солідарність"», невеликі лояльні фракції і безпартійні депутати. Резервним варіантом утримання влади залишається уведення військового стану, під час якого будь-які вибори будуть заборонені[182].

На думку Belarus Security Blog, політичні перспективи М. Саакашвілі і грузинської команди були дуже скромними через низку конфліктів з українськими владними колами[183]. З приводу майбутніх президентських виборів аналітичний центр робив прогноз, що, балотуючись на другий термін, П. Порошенко спробує опертися на націонал-патріотичний електорат. Це вимагатиме від нього зміни політичної поведінки, яка може виразитись у більш жорсткій відповіді на внутрішньо- і зовнішньополітичні виклики[184].

Утім, складна внутрішньополітична ситуація, як вважає Belarus Security Blog, не приведе до проросійського політичного «відкату» в Україні. Також неможлива дезінтеграція України зсередини – навіть у разі повномасштабної внутрішньополітичної кризи в Україні достатньо центрів сили, які в змозі утримати територіальну єдність країни[185].

Аналітик Center for Political Analysis and Prognosis М. Подольський вважав, що незалежна Україна з 2014 р. перебуває у найбільш переломний період своєї історії і результати виходу з кризи можуть бути кардинально протилежними. «Сьогодні на українське суспільство чекає або чергове розчарування, а відповідно, занурення соціуму в стан сплячки (на десятиліття), або некерований вибух соціальної агресії з непередбачуваним фіналом – від розпаду країни до її захоплення агресором. Або – побудови моделі суспільства з більш високою солідарністю, соціальною активністю та атмосферою більшої соціальної довіри як до соціальних інститутів, так і громадян один до одного. І можливості для такого позитивного сценарію є»[186].

---

[182] Стефанович М. Украина спустя три года после Майдана: политический расклад. *Новости TUT.by* : веб сайт. URL: https://news.tut.by/world/532431.html (дата звернення: 21.08.2018).

[183] Ракеты: Беларусь не продаст, а Украина не купит. *Belarus Security Blog* : веб сайт. URL: https://www.bsblog.info/rakety-belarus-ne-prodast-a-ukraina-ne-kupit/ (дата звернення: 21.08.2018).

[184] Там само.

[185] Там само.

[186] Подольский М. Украина. Трансформация социального доверия. *Center for Political Analysis and Prognosis* : веб сайт. URL: http://ceapp.info/2017/02/ukraina-transformaciya-socialnogo-doveriya/ (дата звернення: 21.08.2018).

ВИСНОВКИ

Аналітичні центри у Білорусі можна поділити на 2 категорії – державні і недержавні. Діяльність державних АЦ спрямована на підтримку існуючого політичного режиму, тому розраховувати на їхню незалежну оцінку подій в Україні не доводилося. Недержавні «мозкові центри» доволі слабкі, що пояснюється адміністративним тиском з боку державних органів, відсутністю внутрішнього фінансування і, власне, незатребуваністю результатів їхньої роботи як з боку держави, так і суспільства. Втім, недержавні АЦ доволі жваво відгукувалися на події в Україні і давали їм якісні і неупереджені оцінки.

У Білорусі фактично відсутні незалежні ЗМІ. Більшість населення перебуває під впливом російських телеканалів і газет, що впливає на формування його світоглядних позицій. Існуючі у Білорусі незалежні інформаційні інтернет-ресурси не можуть конкурувати із традиційними ЗМІ, тому їх вплив на суспільство незначний.

Офіційна влада Республіки Білорусь відразу після анексії Криму і початку військових дій на Донбасі, очевидно, почала «приміряти» до себе можливі гібридні загрози з боку Росії, у зв'язку з чим сформувалось її двояке ставлення до України. З одного боку, Білорусь підтримала зміни, що настали внаслідок Революції Гідності, і продовжувала нарощення економічного співробітництва з Україною (у т.ч. у військово-промисловій сфері). З іншого – наявність союзного договору і економічна залежність від Росії змушували Білорусь підтримувати офіційну позицію Москви, що виявилося у голосуваннях в ООН щодо Криму і у визнанні de facto належності півострова до РФ.

Особливістю оцінок ситуації в Україні у 2014–2017 рр., висловлених білоруськими аналітиками і експертами, є їх «неглобальність». Переважно експертне середовище Білорусі зосереджувало увагу на питаннях, важливих для їхньої країни, і через їх призму розглядали ситуацію в Україні. Цим пояснюється виокремлення деяких специфічних викликів і загроз.

Головними зовнішніми і внутрішніми викликами і загрозами, що постали перед Україною, у розумінні експертного середовища Білорусі були:

Російський експансіонізм. Стратегічним завданням Москви є відновлення міжнародного порядку, заснованого на ексклюзивних зонах впли-

ву, підконтрольних великим державам. Росія намагається перетворити пострадянський простір у зону своїх привілейованих інтересів, використовуючи як механізми неформального впливу, так і засоби військово-політичної та економічної інтеграції. Розв'язавши війну на Донбасі, Росія досягла тактичної мети – підірвати процес інтеграції України в євроатлантичні інститути безпеки.

Нарощування військової присутності Російської Федерації на кордонах з Україною. У цьому контексті білоруські військові експерти наголошували на загрозах, які несуть Україні нові російські армійські з'єднання, збільшення їхньої чисельності і переозброєння. Певну загрозу для України становлять російські війська, розміщені у Білорусі. Як окрему загрозу безпеці України білоруські аналітики розглядають російські приватні військові компанії, які після ухвалення відповідних нормативних документів зможуть легально брати участь у військових діях на Донбасі.

Гарантування зовнішньої безпеки. Констатується, що внаслідок окупації Криму Росією у Європі фактично зникла системи безпеки, створена після завершення Другої світової війни. Білоруські експерти вважають, що позаблоковий статус не забезпечив Україні додаткових гарантій національної безпеки. Вони переважно негативно оцінюють Будапештський меморандум і позицію Заходу щодо анексії Криму та розв'язання Росією війни на Донбасі. Це підштовхує Україну до пошуку свого місця у регіональних структурах колективної безпеки. При цьому ставиться наголос на участі у регіональних безпекових структурах (військова співпраця зі США, Польщею і Румунією; створення Балто-Чорноморського союзу), тоді як питання співпраці з НАТО відсувається на другий план.

Гарантування енергетичної безпеки. Експертне середовище Білорусі зазначало зростання енергетичної безпеки України за рахунок зниження залежності України від поставок російського газу, що мало як політичні, так і економічні наслідки. Україна у середньостроковій перспективі залишиться основним транзитером російського газу в Європу. Водночас перед Україною постають нові виклики – перегляд газових договорів з «Газпромом» у 2019 р. і намагання Росії максимізувати транзит газу в обхід України за рахунок будівництва нових газопроводів.

Встановлення миру на Донбасі. Білоруські аналітики сходяться на думці, що мінський переговорний майданчик вичерпав себе, а мінські

мирні угоди не виконуються і не будуть виконані через неготовність сторін. Як можливий шлях до розв'язання конфлікту, вони розглядали введення на Донбас Миротворчої місії ООН, при цьому наголошували, що негативних наслідків від такого рішення міжнародного співтовариства для України може бути більше, ніж позитивних.

Реформування силових структур. До позитивних явищ білоруське експертне середовище зараховувало: формування якісно іншої боєздатної армії; появу групи офіцерів середньої ланки, яка має успішний досвід ведення бойових операцій; наявність ресурсів для самостійного виробництва систем озброєння, здатних виконувати функцію стратегічного стримування. Водночас негативно оцінювалися заходи з оздоровлення СБУ, на яку залишається вплив російських спецслужб.

Складна економічна ситуація є однією із найбільших загроз. Головними її причинами, на думку білоруських експертів, є корупція, відсутність реформ, провальна економічна політика Кабінету Міністрів України і Національного банку, надмірна централізація влади, високий податковий тягар, відсутність гарантій власності, недоступні кредити, збереження поділу ринків і секторів економіки між існуючими кланами, дискримінація бізнесу. Окремими викликами для України є необхідність переведення економіки на «воєнні рейки» та зниження її енергозатратності.

Половинчастість і незавершеність реформ. Білоруське експертне середовище відмічає зміни, що відбулися в Україні після Революції Гідності, проте у ньому поширене переконання, що реформи недостатні і суперечливі, а подекуди вони покликані лише імітувати поступ.

Нестабільність політичної системи і популізм в умовах війни і тотального збіднiння населення може призвести до непередбачуваних наслідків. Водночас експерти заперечують можливий проросійський «відкат» чи наростання відцентрових тенденцій / сепаратизму.

*Незаконний видобуток буршти*ну на Волині призвів до погіршення там криміногенної ситуації і фактичної втрати офіційною владою контролю над регіоном. Наслідком цього є значні економічні втрати і виникнення низки соціальних та екологічних проблем, які надалі будуть поглиблюватися. Особливий інтерес білоруських аналітиків і ЗМІ до цього питання був викликаний спробами проникнення нелегальних старателів на білоруську територію, перешкоджанням білоруській владі у проведенні демаркації білорусько-українського кордону, сутичками з

прикордонниками. Відсутність контролю з боку держави за «янтарними республіками», на їхню думку, шкодить міжнародному іміджу України і ставить під сумнів здатність влади контролювати внутрішньополітичну ситуацію.

Отже, експертне середовище Республіки Білорусь активно аналізувало ситуацію в Україні у 2014–2017 рр. в контексті російської агресії в Криму та на Донбасі. Сучасні виклики та перспективи України розглядалися ними переважно через призму загроз, що можуть постати перед Білоруссю, а тому головна увага приділялася питанням зовнішньої і внутрішньої безпеки, тоді як зацікавленість у євроінтеграційних перспективах України була майже відсутня. Загалом білоруські аналітики і експерти позитивно оцінювали зміни, що настали в Україні після Революції Гідності. Головними загрозами на сучасному етапі, на їхню думку, є корупція, незавершеність і суперечливість реформ і російський експансіонізм.

Наукове видання

ГОРБАТЮК Микола

ЕКСПЕРТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БІЛОРУСІ ПРО СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІНТЕГРАЦІЙНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В КРИМУ ТА НА ДОНБАСІ

Підписано до друку 19.10.2018 р. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times. Ум. друк арк. 4,42 Обл.-вид. арк. 3,07
Тираж 300 прим. Зам. № 1612

Видавець Інститут політичних і етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса НАН України; Президія НАН України
01011, м. Київ, Генерала Алмазова, 8
Тел. (044) 285-65-61
www.ipiend.gov.ua, e-mail: office@ipiend.gov.ua

Виготовлювач ПП Лисенко М. М.
16600, м. Ніжин Чернігівської області, вул. Шевченка, 20
Тел.: (04631) 9-09-95; (067) 4412124
E-mail: vidavec.lisenko@gmail.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2776 від 26.02.2007 р.